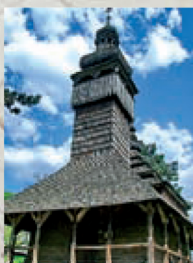

Kárpátalja

1919–2009

történelem,
politika, kultúra

Kárpátalja

1919–2009

történelem, politika, kultúra

Kárpátalja

1919–2009

történelem, politika, kultúra

Argumentum

MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete

Főszerkesztő:
FEDINEC Csilla, VEHES Mikola

Szerkesztőbizottság:
CSERNICKÓ ISTVÁN, OFICINSZKIJ ROMÁN, OSZTAPEC JURIJ, SZARKA LÁSZLÓ, TOKAR MARIAN

Lektorálta:
ABLONCZY BALÁZS, PhD (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)
GYÁNI GÁBOR, az MTA doktora, az MTA levelező tagja
(MTA Történettudományi Intézet, Budapest)
KOROLY IVÁN, a történelemtudomány doktora (Kárpátaljai Állami Egyetem, Ungvár)
MARCSUK VASZIL, a történelemtudomány doktora
(Vaszil Sztefanik Kárpátmelléki Nemzeti Egyetem, Ivano-Frankivszk)
TÓTH MIHÁLY, a jogtudomány kandidátusa (Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia
Volodimir Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézete, Kijev)

A kézirat előkészítését és a kiadvány megjelentetését támogatta:
Kárpátaljai Magyar Oktatásért Alapítvány (Ukrajna)
Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete (Magyarország)
Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága
(Magyarország)
MTA II., Filozófiai és Történettudományok Osztálya (Budapest)
Oktatási és Kulturális Minisztérium (Magyarország)
Szülőföld Alap (Magyarország)
Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete (Ukrajna)

© Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010
© Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete, Ungvár, 2010
© Szerzők, 2010

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Olvasószerkesztő:
KÓTYUK ISTVÁN

Az egyes részeket ukránból fordította:
CSERNICKÓ ISTVÁN, FEDINEC CSILLA, GULÁCSY JENŐ, MOLNÁR JÓZSEF

ISBN 978-963-446-596-6

Felelős kiadó Láng József, az Argumentum Kiadó
és Tóth Ágnes, a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete igazgatója
Felelős szerkesztő: Bogdanov Edit
Borítóterv: Hodosi Mária
Tördelte: Nagy Erika és Láng András
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme

TARTALOM

AZ ISMERETLEN ISMERŐS KÁRPÁTALJA	15
--	----

I. fejezet

KÁRPÁTALJA (PODKARPATSKA RUSZ) A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁGBAN 1919–1939

1. <i>A soknemzetiségű Magyar Királyság felbomlása</i>	19
1.1. Előzmények, történeti tendenciák (<i>Szarka László</i>)	19
1.2. A dualizmus kori Habsburg Monarchia strukturális válságai (<i>Szarka László</i>)	19
1.3. A háborús végjáték nagyhatalmi forgatókönyvei (<i>Szarka László</i>)	21
1.4. Területi konfliktusok és nemzeti önrendelkezés (<i>Szarka László</i>)	22
1.5. A történeti Magyar Királyság felbomlása és a keleti Svájc koncepciója (<i>Szarka László</i>)	23
1.6. Csehszlovák, román és jugoszláv katonai akciók (<i>Szarka László</i>)	25
1.7. Az új magyar állam határai és a trianoni békeszerződés (<i>Szarka László</i>)	26
1.8. A Magyar Tanácsköztársaság (<i>Szarka László</i>)	27
1.9. Magyarország meghívása a békekonferenciára (<i>Szarka László</i>)	27
1.10. A trianoni békeszerződés (<i>Szarka László</i>)	28
2. <i>Nemzetállamok az Osztrák–Magyar Monarchia romjain</i>	30
2.1. Békerendezés az első világháború végén (<i>Vidnyánszky István</i>)	30
2.2. A versailles-i békeszerződés (<i>Vidnyánszky István</i>)	32
2.3. Az állami önrendelkezés útján (<i>Vidnyánszky István</i>)	35
2.4. Önrendelkezési elvek és Kárpátalja állami hovatartozásának kérdése (1918–1919) (<i>Vidnyánszky István</i>)	39
2.5. Csehszlovák diplomáciai siker (<i>Vidnyánszky István</i>)	44
3. <i>Kárpátalja társadalmi-gazdasági fejlődése a Csehszlovák Köztársaságban</i>	48
3.1. A csehszlovák állam integráló politikája (<i>Tokar Marian, Fedinec Csilla</i>)	48
3.2. Közigazgatás (<i>Tokar Marian, Panov Alen</i>)	51
3.3. Gazdaságpolitika és társadalomfejlődés (<i>Tokar Marian</i>)	54
3.4. Bankok és hitelszövetkezetek (<i>Tokar Marian</i>)	58
3.5. Turizmus (<i>Sandor Fegyvir</i>)	60

4. <i>Politikai pártok és civil szféra</i>	63
4.1. Parlamenti demokrácia és többpártrendszer (<i>Tokar Marian</i>)	63
4.2. Korszakolás (<i>Tokar Marian</i>)	64
4.3. Politikai pártok programjai és tevékenysége (<i>Tokar Marian</i>)	67
4.4. Parlamenti választások (<i>Tokar Marian</i>)	68
4.5. Társadalmi egyesületek (<i>Tokar Marian</i>)	76
5. <i>Magyar nemzeti pártok és társadalmi egyesületek Kárpátalján</i>	79
5.1. Általános tendenciák (<i>Fedinec Csilla</i>)	79
5.2. Regionális pártok (<i>Fedinec Csilla</i>)	80
5.3. Országos pártok (<i>Fedinec Csilla</i>)	82
5.4. Magyar pártszövetség (1920–1936) (<i>Fedinec Csilla</i>)	85
5.5. Egyesült Magyar Párt (1936–1940) (<i>Fedinec Csilla</i>)	87
5.6. Magyar társadalmi egyesületek (<i>Fedinec Csilla</i>)	89
6. <i>Kárpátalja (Podkarpatszka Rusz / Kárpáti Ukrajna) kérdése a nemzetközi politikában</i>	91
6.1. A müncheni egyezmény (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	91
6.2. Komáromi tárgyalások (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	93
6.3. Az első bécsi döntés (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	94
6.4. Az első kárpátaljai kormány tevékenysége (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	95
6.5. A második kárpátaljai kormány tevékenysége (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	98
6.6. Galícia és Kárpáti Ukrajna (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	100
6.7. Kárpáti Ukrajna politikai rendszere és választások a szojmba (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	102
6.8. Kárpáti Ukrajna függetlenségének kikiáltása (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	106
7. <i>A kulturális és művészeti élet intézményei</i>	107
7.1. Oktatás és iskolaügy (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	108
7.2. Tudomány (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	110
7.3. A vidék irodalmi élete (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	111
7.4. Színházművészet (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	113
7.5. Zene- és képzőművészet (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	115
7.6. Városépítészet (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	116
7.7. Kárpáti Ukrajna egyházi ügyei (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	117
8. <i>Magyar kultúra a két világháború közötti időszakban</i>	119
8.1. Kisebbségi magyar kultúra (<i>Fedinec Csilla</i>)	119
8.2. A magyar kisebbség és az államfordulat (<i>Fedinec Csilla</i>)	119
8.3. Iskola és egyház (<i>Fedinec Csilla</i>)	123
8.4. Irodalom, zene (<i>Fedinec Csilla</i>)	129
8.5. Képző- és iparművészet (<i>Fedinec Csilla</i>)	133

KRONOLÓGIA 1914–1939 (<i>Fedinec Csilla, Tokar Marian</i>)	136
IRODALOM	147

II. fejezet

KÁRPÁTALJA (KÁRPÁTALJAI KORMÁNYZÓSÁG)
MAGYARORSZÁG FENNHATÓSÁGA ALATT
1939–1944

1. <i>A kárpátaljai autonómia kérdése – Teleki Pál kísérlete</i>	157
1.1. Érdekek hálójában (<i>Fedinec Csilla</i>)	157
1.2. Magyar Felvidék kontra ruszin Kárpátalja (<i>Fedinec Csilla</i>)	162
2. <i>A magyar kormány Kárpátalja-politikája</i>	164
2.1. Válság és válságkezelés (<i>Oficinszkij Román</i>)	164
2.2. A Kárpátaljai Kormányzóság (<i>Oficinszkij Román</i>)	170
2.3. A véleményező és indítványozó bizottság szerepe (<i>Oficinszkij Román</i>)	174
2.4. Magas rangú állami vezetők kárpátaljai látogatásai (<i>Oficinszkij Román</i>)	175
3. <i>Etnikai-kulturális összefüggések</i>	178
3.1. Ruszinok (ukránok) (<i>Oficinszkij Román</i>)	179
3.2. Német kérdés (<i>Oficinszkij Román</i>)	182
3.3. Egyéb kisebbségek (<i>Oficinszkij Román</i>)	183
4. <i>Holokausz Kárpátalján</i>	184
4.1. A „zsidótörvények” (1938–1942) (<i>Stark Tamás</i>)	184
4.2. Az 1941. évi deportálások (<i>Stark Tamás</i>)	186
4.3. Gettók és haláltáborok (1944) (<i>Stark Tamás</i>)	187
KRONOLÓGIA 1938–1944 (<i>Fedinec Csilla, Oficinszkij Román</i>)	194
IRODALOM	203

III. fejezet

SZOVJET KÁRPÁTALJA (KÁRPÁTONTÚLI TERÜLET)
1944–1991

1. <i>Kárpátalja kérdése a második világháború végén, 1944–1945</i>	209
1.1. A 4. Ukrán Front és az ellenfelek (<i>Oficinszkij Román</i>)	209
1.2. Achilles-sarok: az 1. magyar hadsereg (<i>Oficinszkij Román</i>)	212
1.3. A Keleti-Kárpátok hadművelet (<i>Oficinszkij Román</i>)	213
2. <i>A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történelmében</i>	216
2.1. A korszak általános jellemzése (<i>Oficinszkij Román</i>)	216
2.2. Közigazgatási változások (<i>Oficinszkij Román</i>)	217

2.3. Látszatválasztások (<i>Oficinszkij Román</i>)	218
2.4. Nomenklatúra (<i>Oficinszkij Román</i>)	219
2.5. Az első számú vezetők (<i>Oficinszkij Román</i>)	221
2.6. Alternatíva. Ellenzéki mozgalom (<i>Oficinszkij Román</i>)	225
2.7. Ideológiai kampányok (<i>Oficinszkij Román</i>)	230
3. Kárpátontúli Ukrajna, 1944–1946	233
3.1. Preventív szovjetizálás (<i>Oficinszkij Román</i>)	233
3.2. A csehszlovák kormány megbízotti hivatal (<i>Oficinszkij Román</i>)	235
3.3. Kárpátontúli Ukrajna népi bizottságainak első kongresszusa (<i>Oficinszkij Román</i>)	236
3.4. Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa (<i>Oficinszkij Román</i>)	237
3.5. Ukránok a szomszédos államokban (<i>Oficinszkij Román</i>)	241
3.6. A szovjet–csehszlovák tárgyalások és egyezmény Kárpátalja sorsáról (<i>Oficinszkij Román</i>)	242
3.7. Terület- és lakosságcsere (<i>Oficinszkij Román</i>)	244
4. Társadalom- és nemzeti-nemzetiségi politika	245
4.1. Etnikai tisztogatások (<i>Oficinszkij Román</i>)	246
4.2. „Budapest felé fordultak védelemért...” (<i>Stark Tamás</i>)	247
4.3. Munkaerő-toborzás a Donbászra (<i>Oficinszkij Román</i>)	251
4.4. Telepítéspolitika (<i>Oficinszkij Román</i>)	252
4.5. Oroszosítás (<i>Oficinszkij Román</i>)	254
4.6. Népeségmozgás és identitás (<i>Oficinszkij Román</i>)	257
5. Iparosítás és urbanizáció	260
5.1. Gazdasági fejlődés (<i>Oficinszkij Román</i>)	261
5.2. Mit hozott az iparosodás? (<i>Oficinszkij Román</i>)	263
5.3. A Talabor-Nagyág (Tereblja-Rika) Vízermű (<i>Oficinszkij Román</i>)	267
5.4. A városok gyarapodása (<i>Oficinszkij Román</i>)	269
5.5. Ungvár és Munkács mint ipari központok (<i>Oficinszkij Román</i>)	271
6. Mezőgazdaság	274
6.1. Kárpátontúli Ukrajna agrárpolitikája (<i>Oficinszkij Román</i>)	275
6.2. Kollektivizálás (<i>Oficinszkij Román</i>)	277
6.3. Újítások és újítók (<i>Oficinszkij Román</i>)	280
6.4. Gazdaságföldrajzi régiók és vezető mezőgazdasági ágazatok (<i>Oficinszkij Román</i>)	284
7. Állam és egyház	287
7.1. Szekularizáció szovjet módra (<i>Oficinszkij Román</i>)	288
7.2. Egyházellenes intézkedések (<i>Oficinszkij Román</i>)	289
7.3. Romzsa püspök meggyilkolása (<i>Oficinszkij Román</i>)	291
7.4. A görög katolikus püspökség felszámolása (<i>Oficinszkij Román</i>)	293
7.5. Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok (<i>Oficinszkij Román</i>)	296

8. Oktatás és tudomány	299
8.1. Óvoda és iskola (<i>Oficinszkij Román</i>)	300
8.2. Magyar oktatásügy és internacionalizmus (<i>Fedinec Csilla</i>)	303
8.3. Szakképzés (<i>Oficinszkij Román</i>)	313
8.4. Ungvári Állami Egyetem (<i>Oficinszkij Román</i>)	315
8.5. Tudományos potenciál (<i>Oficinszkij Román</i>)	318
9. Kultúra, közművelődés	320
9.1. „Ezüstös kor” a kárpátaljai irodalomban (<i>Oficinszkij Román</i>)	321
9.2. A kárpátaljai festőiskola (<i>Oficinszkij Román</i>)	325
9.3. A zeneirodalom és a színház remekei (<i>Oficinszkij Román</i>)	329
9.4. Tömegkultúra (<i>Oficinszkij Román</i>)	331
9.5. Sportélet (<i>Oficinszkij Román</i>)	333
10. Magyar irodalom a szovjet korszakban: hagyomány és újratereztetés	334
10.1. Általános tendenciák (<i>Penckófer János</i>)	334
10.2. Kovács Vilmos tevékenysége, hatása az 1950–60-as években (<i>Penckófer János</i>)	337
10.3. Önazonosság-teremtő szándék az 1970-es években (<i>Penckófer János</i>)	338
10.4. Irodalmi, kulturális élet az 1980-as években (<i>Penckófer János</i>)	340
11. Az első nem kommunista társadalmi egyesületek 1989–1991-ben	342
11.1. A civil társadalom kezdetei (<i>Oficinszkij Román</i>)	343
11.2. Ukrajnai Népi Mozgalom (RUH) (<i>Oficinszkij Román</i>)	347
11.3. Ellenzéki tömegmozgalmak és ellenzéki képviselők (<i>Oficinszkij Román</i>)	348
11.4. A megyei tanács blokádja 1991 szeptemberében–októberében (<i>Oficinszkij Román</i>)	349
KRONOLÓGIA 1944–1991 (<i>Oficinszkij Román, Fedinec Csilla</i>)	352
IRODALOM	367

IV. fejezet

KÁRPÁTALJA (KÁRPÁTONTÚLI TERÜLET) A MAI UKRAJNÁBAN
1991–2009

1. Politikai folyamatok Kárpátalján (1991–2009)	377
1.1. Függetlenség, referendum, autonómia (<i>Osztapec Jurij</i>)	377
1.2. Első szakasz: 1991–1996 (<i>Osztapec Jurij</i>)	378
1.3. Második szakasz: 1997–2002 (<i>Osztapec Jurij</i>)	382
1.4. Harmadik szakasz: 2002–2004 (<i>Osztapec Jurij</i>)	386
1.5. Negyedik szakasz: 2005–2009 (<i>Osztapec Jurij</i>)	390
2. Társadalmi-gazdasági helyzet	393
2.1. Geopolitikai és gazdasági környezet (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	393

2.2. Ipar (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	395
2.3. Mezőgazdaság (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	396
2.4. Energiaellátás, közlekedés, posta és távközlés (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	397
2.5. Kereskedelem és külgazdasági kapcsolatok (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	398
2.6. Beruházások és építőipar (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	398
2.7. Vállalkozásfejlesztés (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	399
2.8. Szociális ellátás, egészségvédelem (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	400
2.9. Környezetvédelem (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	401
2.10. Turizmus (<i>Sandor Fegyir</i>)	401
3. <i>Ukrajna és Magyarország hivatalos kapcsolatainak kialakulása</i>	404
3.1. A kölcsönös megértés útján (<i>Szkiba Ivanna</i>)	404
3.2. Határ menti együttműködés (<i>Szkiba Ivanna</i>)	407
3.3. A vereckei emlékjel (<i>Szkiba Ivanna</i>)	409
4. <i>Magyarország és a határon túli magyarok: Kárpátalja példája</i>	410
4.1. Alkotmányos felelősségvállalás (<i>Milován Orsolya</i>)	410
4.2. Ukrán–magyar vegyes bizottság (<i>Milován Orsolya</i>)	413
4.3. Magyar Állandó Értekezlet (<i>Milován Orsolya</i>)	414
4.4. A státustörvény (<i>Milován Orsolya</i>)	414
4.5. A kettős állampolgárságról szóló népszavazás (<i>Milován Orsolya</i>)	416
4.6. Magyar–magyar Kormányzati Konzultáció (<i>Milován Orsolya</i>)	417
4.7. Regionális Egyeztető Fórum (<i>Milován Orsolya</i>)	417
4.8. Kárpát-medencei Képviselek Fóruma (<i>Milován Orsolya</i>)	418
4.9. „Határon túli magyarság a XXI. században” (<i>Milován Orsolya</i>)	418
4.10. Támogatási rendszer és kapcsolattartás az anyaországgal (<i>Milován Orsolya</i>)	419
5. <i>Demográfia, Kárpátalja népességének etnikai arculata; népesedéspolitika, vándormozgalom, munkaerő migráció</i>	422
5.1. Demográfiai helyzet (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	422
5.2. Demográfiai politika (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	425
5.3. A lakosság nemzeti összetétele (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	427
5.4. A főbb nemzetiségek területi elhelyezkedése (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	431
5.5. A kárpátaljai népesség anyanyelve (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	435
5.6. Migráció (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	438
5.7. Munkaerő (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	440
6. <i>Etnikai folyamatok Kárpátalján</i>	441
6.1. Kölcsönös egyetértés (<i>Zan Mihajlo</i>)	441
6.2. Nemzeti történelmi emlékezet (<i>Zan Mihajlo</i>)	442
6.3. A nemzetiségi tömegmédiák (<i>Zan Mihajlo</i>)	443
6.4. A Kárpátaljai Nemzeti Kisebbségek Kulturális Központja (<i>Zan Mihajlo</i>)	443

6.5. Nemzeti-kulturális egyesületek (<i>Zan Mihajlo</i>)	444
6.6. A ruszin szeparatizmus (<i>Zan Mihajlo</i>)	446
6.7. A magyar autonomizmus (<i>Zan Mihajlo</i>)	447
7. Kárpátalja politikai szervezetei	447
7.1. Az ukrainai pártrendszer jellemzése (<i>Osztapec Jurij</i>)	449
7.2. Kárpátalja pártstruktúrája (1991–2009) (<i>Osztapec Jurij</i>)	450
7.3. Első szakasz: 1985–1990 (<i>Osztapec Jurij</i>)	453
7.4. Második szakasz: 1990–1995 (<i>Osztapec Jurij</i>)	454
7.5. Harmadik szakasz: 1997–2002 (<i>Osztapec Jurij</i>)	455
7.6. Negyedik szakasz: 2002–2004 (<i>Osztapec Jurij</i>)	456
7.7. Ötödik szakasz: 2005–2009 (<i>Osztapec Jurij</i>)	457
8. Ukrajnai magyar szervezetek	464
8.1. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (<i>Milován Orsolya</i>)	465
8.2. Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (<i>Milován Orsolya</i>)	468
8.3. Az UMDSZ egyes tagszervezetei (<i>Milován Orsolya</i>)	470
8.4. Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (<i>Milován Orsolya</i>)	470
8.5. Önkormányzati társulások (<i>Milován Orsolya</i>)	471
8.6. Szakmai érdekvédelmi szervezetek (<i>Milován Orsolya</i>)	471
9. Kárpátalja oktatásügye: általános helyzetkép	472
9.1. Az ukrán oktatási rendszer (<i>Rozlucka Halina</i>)	472
9.2. Az iskoláskor előtti nevelés (<i>Rozlucka Halina</i>)	474
9.3. Az általános középiskola (<i>Rozlucka Halina</i>)	475
9.4. A technikumi oktatás (<i>Rozlucka Halina</i>)	477
9.5. A felsőfokú oktatás (<i>Rozlucka Halina</i>)	477
10. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás rendszere és néhány aktuális kihívása 2009-ben	480
10.1. Kisebbségi oktatás (<i>Papp Z. Attila</i>)	480
10.2. Demográfiai adottságok mint oktatási kihívások (<i>Papp Z. Attila</i>)	481
10.3. Jogi helyzet (<i>Papp Z. Attila</i>)	484
10.4. Óvodai nevelés és oktatás a szórványban (<i>Papp Z. Attila</i>)	486
10.5. Alap- és középfokú oktatás (<i>Papp Z. Attila</i>)	487
10.6. Felsőoktatás (<i>Papp Z. Attila</i>)	494
11. Felekezetek és egyházak Kárpátalján	499
11.1. Pravoszláv egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	499
11.2. Görög katolikus egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	500
11.3. Római katolikus egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	503
11.4. Református egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	504
11.5. Egyéb felekezetek (<i>Sandor Fegyvir</i>)	505
11.6. Új vallási mozgalmak (<i>Sandor Fegyvir</i>)	506

<i>12. Kultúra, művészet, média</i>	507
12.1. Kultúrpolitika (<i>Oficinszkij Román</i>)	507
12.2. Művelődési intézmények (<i>Oficinszkij Román</i>)	509
12.3. Hivatásos és népművészet (<i>Oficinszkij Román</i>)	511
12.4. Média (<i>Oficinszkij Román</i>)	515
12.5. Irodalom (<i>Ferenc Nagyija</i>)	517
<i>13. Értékfelmutatás, egység és elkülönülés a magyar kultúrában</i>	523
13.1. Új utakon (<i>Penckófer János</i>)	523
13.2. Kultúra- és irodalomszemléleti egység az 1990-es években (<i>Penckófer János</i>)	525
13.3. Kultúra-, közösség- és irodalomszemléleti különbség a 2000-es években (<i>Penckófer János</i>)	530
KRONOLÓGIA 1990–2009 (<i>Osztapec Jurij, Fedinec Csilla</i>)	534
IRODALOM	545

V. fejezet

NYELV ÉS NYELVPOLITIKA A HOSSZÚ 20. SZÁZADBAN

<i>1. A nyelvpolitika fogalma</i>	553
1.1. Mi a nyelvpolitika? (<i>Cserniczkó István, Melnyik Szvitlana</i>)	553
1.2. A nyelvpolitika korszakai a mai Kárpátalja területén a 20. században (<i>Cserniczkó István</i>)	554
1.3. A nyelvek státusa a különböző korszakokban (<i>Cserniczkó István</i>)	555
<i>2. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén 1918-ig</i>	563
2.1. Etnopolitikai folyamatok és az államnyelv kérdése (<i>Fedinec Csilla, Gönczi Andrea</i>)	563
2.2. Oktatáspolitikai a millennium jegyében (<i>Fedinec Csilla, Gönczi Andrea</i>)	564
2.3. Magyarosító állami törekvések (<i>Fedinec Csilla, Gönczi Andrea</i>)	567
<i>3. Csehszlovákia nyelvpolitikai törekvései (1918–1939)</i>	572
3.1. Nemzetközi-jogi helyzet (<i>Cserniczkó István, Fedinec Csilla</i>)	572
3.2. Kisebbségvédelem, nyelvi jogok és állampolgárság (<i>Cserniczkó István, Fedinec Csilla</i>)	573
3.3. Nyelvi irányzatok (<i>Cserniczkó István, Fedinec Csilla</i>)	579
<i>4. Nyelvpolitika a területi revízió idején (1938–1944)</i>	584
4.1. A Kárpátaljai Kormányzóság lakosságának etnikai összetétele (<i>Cserniczkó István</i>)	584
4.2. Hivatalos kétnyelvűség (<i>Cserniczkó István</i>)	586
4.3. A ruszin nyelv és nyelvtan kérdése (<i>Cserniczkó István</i>)	589

5. <i>A Szovjetunió nyelvpolitikája (1945–1991)</i>	593
5.1. Nyelvpolitika Szovjet-Ukrajnában (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	593
5.2. A szovjet nyelvpolitika kárpátaljai vonatkozásai (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	596
6. <i>A független Ukrajna nyelvpolitikai törekvései</i>	606
6.1. Nyelvi helyzet Ukrajnában (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	606
6.2. Nyelvpolitikai aspektusok (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	609
6.3. A kárpátaljai nyelvi helyzet sajátosságai és nyelvpolitikai vonatkozásai (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	615
KRONOLÓGIA 1919–2008 (<i>Csernicskó István, Fedinec Csilla</i>)	628
IRODALOM	633
A KÖTET SZERZŐI	639

6. A független Ukrajna nyelvpolitikai törekvései

6.1. Nyelvi helyzet Ukrajnában

Az ukrán nyelv államnyelvi státusának törvénybe foglalása (az 1989-ben elfogadott nyelvtörvény révén) az egyik első lépés volt az ország deszovjetizálása és függetlensége felé – állapítja meg Lada Bilanyuk. A nyelvtörvény elfogadása egyben a nyelvpolitikai irányváltást is jelezte, s mindez együtt jelentkezett a társadalmi és politikai változásokkal, a nyelvi értékrend megváltozásával.

A függetlenség elnyerése óta az ukrán állam nyelvpolitikájának leghangsúlyosabb törekvése az ukrán államnyelvi státusának megerősítése, az ukrán nyelv használati körének folyamatos bővítése. A többségi nemzet és az ország kisebbségeinek céljai e téren sok tekintetben egybeesnek: a Szovjetunió szétesését követően mind az ukránok, mind pedig a románok, magyarok, lengyelek, krími tatárok stb. körében felerősödött a saját kultúra és nyelv iránti figyelem, megjelentek a saját nyelv használati körének kiterjesztésére irányuló igények a korábban privilegizált helyzetű orosz nyelv pozícióval szemben. Ám miközben az ukrán többség és a kisebbségek helyzete a Szovjetunióban sok tekintetben megegyezett, 1991 után a saját nyelv pozícióinak erősítésére irányuló párhuzamos törekvések keresztezik egymást: az ukrán állami nyelvpolitika ahhoz ragaszkodik, hogy mindazokat a funkciókat, melyekkel korábban az orosz nyelv rendelkezett, az ukrán vegye át, a nemzeti kisebbségek viszont minél több nyelvhasználati szintéren szeretnék anyanyelvüket használni. Az ukrainai társadalmi-politikai folyamatok között meghatározó az ukrán politikai nemzet formálódása, valamint egy új, a szovjettől eltérő identitástudat alakulása. Mindeközben folyamatosan alakul és erősödik az önálló államiság gondolata az ukrán állampolgárokban. Ebben a folyamatban az ukrán nyelvnek és kultúrának az újonnan formálódó ukrán állam iránti lojalitás, a kialakulóban lévő közösségi tudat egyik alakítójává kell válnia, olyan identitásképző és konszolidáló elemmé, mely egyesíti az új politikai nemzetet építő állampolgárokat. Az ukrán politikai elit az ukrán nyelv államnyelvi státusát meghatározó államalkotó feltételnek érzi, s ezért az ukrán nyelv használati körének kiterjesztését a központi nyelvpolitika egyik legfontosabb célkitűzésének tekinti. Egyes ukrán kutatók (pl. Olekszandr Zaremba és Szerhij Rimarenko) elemzése szerint a mai Ukrajnát az államszervező nép nyelvi és kulturális pozíciójának megkésett és befejezetlen erősítése jellemzi. Ezért az ukrán állami nyelvpolitika nincs szinkronban az európai közösség és a szomszédos államok mai nyelv- és nemzetpolitikai gyakorlatával. Ugyanakkor az ukrán identitás megerősödése, az ukrán nyelv pozícióinak megerősítése a nemzeti kisebbségek körében aktivizálja a saját kisebbségi nyelv, kultúra, identitás és vallás megőrzésére irányuló szándékot. Ennek eredménye az a paradox helyzet, hogy a nemzeti kisebbségek éppúgy elégedetlenek a számukra biztosított nyelvi jogokkal, mint ahogyan a többségi nemzet elitje aggodalmasan tekint az ukrán nyelv fejlődésének, státusának perspektíváira. A téma kutatói szerint az ellentmondásos szituáció folyamánaként a mai Ukrajnában mind a nemzeti kisebbségek, mind pedig az államszervező többségi nemzet körében erős a nemzeti identitás elvesztése és a nyelvi asszimiláció miatti nyugtalanság.

23. táblázat. A nemzetiségi és nyelvi asszimiláció mértéke
Ukrajna nemzetiségi körében az 1989. és 2001. évi népszámlálások adatai alapján

	Az adott nemzetiségűek abszolút száma		Különbség 2001 és 1989 között (fő)	Anyanyelve és nemzetisége azonos (%-ban)		Különbség 2001 és 1989 között (%-ban)
	1989	2001		1989	2001	
Ukránok	37.419.053	37.541.693	122.640	87,72	85,16	-2,56
Oroszok	11.355.582	8.334.141	-3.021.441	98,39	95,92	-2,47
Belaruszok	440.045	275.763	-164.282	35,5	19,79	-15,71
Moldávok	324.525	258.619	-65.906	77,97	70,04	-7,93
Krími tatárok	46.807	248.193	201.386	92,58	92,01	-0,57
Bolgárok	233.800	204.574	-29.226	69,54	64,15	-5,39
Magyarok	163.111	156.566	-6.545	95,65	95,44	-0,21
Románok	134.825	150.989	16.164	62,28	91,74	29,46
Lengyelek	219.179	144.130	-75.049	12,55	12,95	0,4
Zsidók	486.326	103.591	-382.735	7,12	3,1	-4,02
Görögök	98.594	91.548	-7.046	18,53	6,37	-12,16
Tatárok	86.875	73.304	-13.571	48,91	35,15	-13,76
Cigányok	47.917	47.587	-330	58,59	44,69	-13,9
Azerbajdzsánok	36.961	45.176	8.215	72,43	53,03	-19,4
Németek	37.849	33.302	-4.547	23,19	12,18	-11,01
Gagauzok	31.967	31.923	-44	79,46	71,49	-7,97
Összesen	51.452.034	48.240.902	-3.211.132	87,85	85,18	-2,67

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ППЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. – 649–650.; <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>

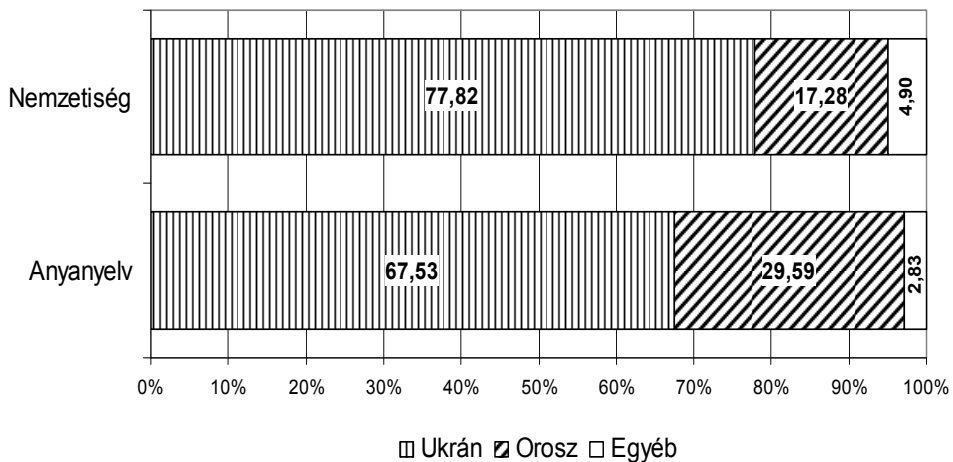
A független Ukrajna történetének 2001-es első népszámlálási adatai szerint az ország lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között jelentős különbség figyelhető meg:

- nemzetiségi szempontból a lakosság 77,82%-a ukrán, 17,28%-a orosz, 4,90%-a pedig egyéb nemzetiségű;
- ezzel szemben anyanyelv alapján Ukrajna lakosainak kétharmada (67,53%-a) ukrán, csaknem harmada (29,59%-a) orosz, 2,88%-a pedig egyéb anyanyelvű.

Ha összevetjük a nemzetiségi és az anyanyelvi adatokat, akkor a következőket láthatjuk:

- az ukrán nemzetiségűek aránya jelentősen meghaladja az ukrán anyanyelvűekét;
- az orosz anyanyelvűek számottevően nagyobb arányt képviselnek, mint az orosz nemzetiségűek;
- a nyelvi sokszínűség jóval kisebb, mint a nemzetiségi változatosság, mert sok kisebbségi orosz vagy (ritkábban) ukrán anyanyelvű.

7. ábra. Ukrajna lakossága nemzetiség és anyanyelv szerint
(a 2001. évi census eredményei alapján)

Összeállítva az alábbiak alapján: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

Az ország nyelvi, nyelvi jogi helyzetét nem csak az orosz nemzetiségűek és anyanyelvűek magas száma és aránya bonyolítja, hanem az is, hogy – amint erről az előző fejezet-részben már olvashattak – az orosz nyelv Ukrajna függetlenné válásáig egyértelműen domináns volt a közélet valamennyi területén, s ezt a pozícióját az ország számos régiójában (főként a déli és keleti területeken) voltaképpen máig őrzi, annak ellenére, hogy jogilag Ukrajna egyetlen államnyelve és hivatalos nyelve az ukrán.

Larisa Maszenko elemzése alapján egyértelmű, hogy Ukrajna nyelvi helyzetének jellemző vonása a tömeges és aszimmetrikus ukrán–orosz kétnyelvűség is. A szovjet időkben szinte mindenki megtanult valamilyen szinten oroszul, az oroszoknak viszont nem volt szükségük más nyelvek elsajátítására. A fentiek alapján nem csodálkozhatunk azon, véli Makszim Sztriha, ha az országban az orosz nyelv és kultúra Ukrajna függetlenné válását követően is széles körben elterjedt.

A történelmi tényezők (a cári Oroszország, majd a Szovjetunió oroszító politikája) következtében az ukránok ukrán–orosz kétnyelvűsége nem csak tömegessé vált, hanem – főként a keleti és déli régiókban, ahol az orosz lakosság magas arányban él – a két nép és nyelv érintkezésének eredményeként kialakult egy úgynevezett kontaktusváltozat. A kontaktusváltozat olyan nyelvváltozat, mely több nyelv elemeit tartalmazza, de egyik nyelv irodalmi vagy köznyelvi változatával sem azonos. Az ukrán–orosz kétnyelvűség, a szoros ukrán–orosz társadalmi és nyelvi kapcsolatok következményeként így jött létre az úgynevezett szurzsik nyelvváltozat. (A szurzsik [суржик] szó a rozs és a búza vagy árpa és zab keverékét jelenti, utalva a nyelvváltozat kevert jellegére.) A szurzsik alapját az ukrán nyelv szabályrendszere alkotja, ám számos orosz szó, kifejezés, nyelvtani szerkezet, gyakran oroszos kiejtés, hangsúly jellemzi. V. Radcsuk szerint sok tízmillió ukrán állampolgár a szurzsikot (vagyis az ukrán és az orosz nyelv közötti nyelvváltozatot) sajátította el otthon anyanyelveként, és nem az ukrán vagy orosz nyelvet használja a mindennapokban, hanem ezt a kontaktusváltozatot.

A Kijevi Nemzetközi Szociológiai Intézet 2003-ban egy országos kutatás keretében feltárta, hogy Ukrajna különböző régióiban a mindennapi életben más-más nyelv használata dominál. Nyugat-Ukrajnában és az ország középső részén egyértelműen az ukrán a leggyakrabban használt nyelv. Észak-keleten az orosz felé billen a mérleg nyelve, és sokan használják a szurzsikot is. Kelet- és Dél-Ukrajnában azonban az ukrán nyelv használatai aránya nagyon alacsony, az orosz messze a leggyakrabban használt nyelv.

A nemzeti nyelvpolitika tehát szeretné megerősíteni az ukrán államnyelvi pozícióit a keleti és déli országrészekben domináns orosz nyelvvel szemben. Ukrán nyelvészek úgy vélik, hogy ezekben a régiókban az ukrán nyelv veszélyeztetett és védelemre szorul. Ezt hangsúlyozza a *Концепція державної мовної політики в Україні* [Az állami nyelvpolitika koncepciója Ukrajnában] címmel 2006-ban kidolgozott dokumentum is.

A hazai tudományosságban máig nincs konszenzus a tekintetben, hogyan határozzák meg az Ukrajnában élő orosz etnikai közösséget. Számos publikációban (pl. A. Pavlenko munkáiban) az a tendencia érvényesül, mely szerint diaszpórának kell őket tekinteni, mások (pl. Mikola Rjabcsuk, Olekszandr Hricenko) etnikai vagy nemzeti kisebbségnek tekintik őket. Egyesek (mint pl. Mikola Sulha) „szuper-kisebbségként” tekintenek rájuk.

Az ukrajnai oroszok etnikai vagy nemzeti kisebbségként való kezelése nem csak a szakértői véleményekben dominál, hanem ezt az álláspontot támogatja az ukrajnai jogrend is, mely nemzeti kisebbségként határozza meg az országban élő orosz közösséget. Azonban az ukrajnai jogalkotás, például Ukrajna Alkotmánya ezzel szemben az oroszokat más kisebbségi közösségeknél magasabb, kiemelt státusúnak tekinti. „Ukrajnában garantált az orosz és Ukrajna más nemzeti kisebbségei nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme” – fogalmaz például az Alkotmány (10. cikkely). Erre a helyzetre Mikola Rjabcsuk is felhívja a figyelmet: „az orosz nyelvű kisebbség Ukrajnában nem csak politikailag és kulturális szempontból volt privilegizált – mint a birodalmi többség képviselője –, hanem szociálisan is: mint főként városi lakosság, mely fölötté áll az elsősorban falusi, jobbágyosított ukrán nyelvű kolhozistáknak”. Tehát az ukrán–orosz probléma más dimenziókat is nyer a nyelvi vonatkozások révén, hisz Ukrajnában mind az etnikai ukránok, mind más kisebbségek körében jelentős arányú nyelvi asszimiláció ment végbe az orosz nyelv javára.

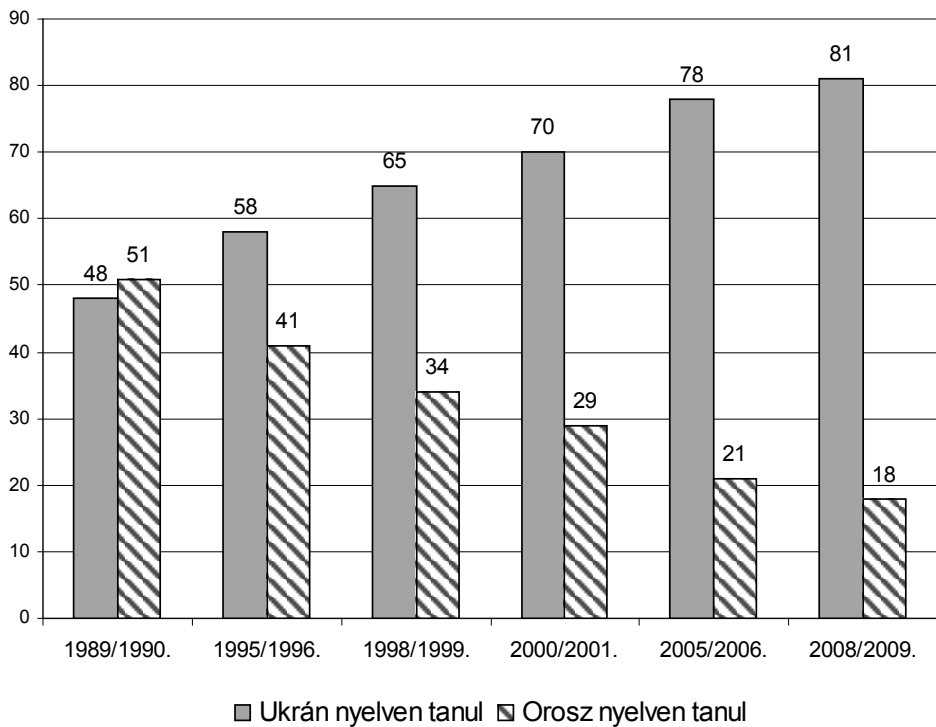
Mindezek a tényezők alapvetően meghatározzák az ukrán nyelvpolitikát. A fentiek alapján az is érthetővé válik, miért tekinti Ukrajna az egyik legfontosabb nemzet- és nyelvpolitikai célnak azt, hogy az ukrán nyelv valóban úgy funkcionáljon az ország egész területén, mint államnyelv.

6.2. Nyelvpolitikai aspektusok

Ukrajna függetlenné válása után megszűnt a szovjet oroszosító politika nyomása, aktívabbá vált a nemzetiségi kulturális és érdekvédelmi szervezetek működése. Ezt a folyamatot egyes kutatók (pl. Volodimir Jevtuh) nemzeti ébredésként jellemzik. Egyre több lap, folyóirat és könyv jelent meg az országban élő kisebbségek nyelvén (románul, magyarul, krími tatárul, lengyelül, örményül stb.). Fokozatosan emelkedni kezdett az ukrán nyelven, illetve a más kisebbségi nyelveken oktató iskolák száma, ezzel párhuzamosan pedig csökkent az orosz nyelven oktatóké.

A függetlenség első időszakában az ukrán nemzet- és nyelvpolitika toleránsan viszonyult a kisebbségekhez. Az 1991-et követő első években elfogadott normatív dokumen-

8. ábra. Az Ukrajna iskoláiban ukrán, illetve orosz nyelven tanulók arányának változása 1989 és 2009 között (%-ban)

Összeállítva az alábbiak alapján: Bilaniuk, L.–Melnyk, S.: „A Tense and Shifting Balance: Bilingualism and Education in Ukraine.” *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. Vol 11 (2008), Nos. 3–4. 340–372.; Shamshur, O.–Izhevskaya, T. „Multilingual Education as a Factor of Inter-Ethnic Relations: The Case of the Ukraine.” *Current Issues in Language in Society*. Vol. 1 (1994). No. 1. 29–39.; Stepanenko, V. „Identities and Language Politics in Ukraine: The Challenges of Nation-State Building.” In *Nation-Building Ethnicity and Language Politics in transition countries*. Budapest, 2003, Local Government and Public Service Reform Initiative – Open Society Institute. 109–135.; *Третя доповідь України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист прав національних меншин*. – Київ, 2009. – 82.

tumok (Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata, 1991; Ukrajna törvénye a nemzeti kisebbségekről, 1992) garantálják a jogot az anyanyelv használatára a társadalmi élet minden területén. A nyelvtörvény értelmében azokon a területeken, ahol a nemzetiségi kisebbség a lakosság többségét alkotja, az állami és társadalmi szervek, vállalatok, intézmények működése során az államnyelv mellett a kisebbség nyelve is használható. Ez a pozitív hozzáállás azonban nagy valószínűséggel azzal magyarázható, hogy a politikai

hatalom így próbálta elkerülni a nemzetiségi vagy nyelvi alapú konfliktusok kiéleződését a hirtelen szuverénné vált soknemzetiségű és többnyelvű országban.

Az ukrán nyelv pozícióinak erősítésében Ukrajna az egyik legfontosabb nyelvpolitikai eszközként használja az oktatást. Természetes, hogy 1991 óta az ország valamennyi oktatási intézményében kötelezővé vált az ukrán nyelv oktatása. Ám az állam a függetlenség közel húsz éve alatt sem teremtette meg az alapvető feltételeket ahhoz, hogy a nem ukrán tannyelvű iskolákban megfelelő szinten elsajátíthassák a tanulók az államnyelvet. A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások és nemzetközi emberi jogi szakértők (pl. Tove Skutnabb-Kangas, Robert Phillipson, Mart Rannut, Kontra Miklós) szerint az államnyelvet olyan kétnyelvű tanároknak kell oktatniuk, akik jól ismerik a kisebbségi nyelvet és kultúrát. Az is egyértelmű, hogy az államnyelvet nem lehet azonos módszerekkel és szemléletben oktatni a többségi és kisebbségi gyerekek számára, hiszen előbbieket anyanyelvüket, utóbbiak pedig egy az anyanyelvüktől eltérő nyelvet tanulnak az iskolai ukrán nyelv órákon.

Mivel az állam nem biztosítja az államnyelv eredményes megtanulásának lehetőségét a nem ukrán nyelven oktató iskolákban, nem meglepő, hogy ezekben az iskolákban nagyon alacsony hatásfokú az ukrán nyelv oktatása. Főként a magyar, román, krími tatár nyelven oktató iskolák végzősei kerülnek ki alacsony fokú nyelvtudással az iskolából. Erre való hivatkozással Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma – Ukrajna elnökének 2008. március 20-án 244/2008. számmal kiadott rendelete 8. pontja alapján – 2008. május 26-i 461. számú rendeletével hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, mely a 2008–2011. közötti évekre érvényes. Eszerint a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására. Ez az oktatási program az úgynevezett átírányítási (tranzitív) oktatási modell bevezetését irányozza elő a nem ukrán tannyelvű iskolák számára. Az oktatási program lényege, hogy az iskola első szakaszában (az elemi osztályokban) a kisebbségi gyerekek anyanyelvükön kezdenek el tanulni, és anyanyelvük mellett a többségi nyelvet is oktatják számukra. A következő szakaszban, amikor a kisebbségi tanulók másodnyelvi készségeit megfelelően tartják arra, hogy a többség nyelvét tanulásra, ismeretszerzésre használják, a tanulókat fokozatosan átírányítják a többségi nyelven való tanulásra, s az utolsó fázisban már gyakorlatilag minden tárgyat államnyelven tanítanak. Ennek az oktatási modellnek a célja hosszú távon a többségi egynyelvűség kialakítása az oktatás révén. A nemzetközi szakértői elemzések szerint az ilyen programban a kisebbségi nyelv szerepe arra korlátozódik, hogy segítse a második nyelv elsajátítását, megerősítését, s ezzel a többségi nyelven való oktatásra való átírányítást. Hosszú távon az integráció helyett inkább az asszimilációt szolgálja.

Az ukrán nyelv helyzetének, presztízsének erősítését szolgálja a 2008-ban bevezetett új érettségi és felvételi rendszer is. Az ukrán nyelv és irodalom érettségi és felvételi vizsga 2008-ban vált kötelezővé mindazok számára, akik a felsőoktatásban szeretnék folytatni tanulmányaikat. A tesztvizsga követelményei teljesen azonosak voltak az ukrán tannyelvű iskolákban érettségizők és a nem államnyelven tanulók számára. A 2009/2010-es tanévtől kezdve pedig minden érettségi és egyben felvételi vizsgát ukrán nyelven kell letenni Ukrajnában azoknak, akik egyetemre vagy főiskolára jelentkeznek. Ez a gyakorlat azonban

hátrányosan érinti a nem ukrán anyanyelvűeket, és nem biztosítja az egyenlő esélyeket a felvételi során. Ezt könnyű belátni. Az egyik gyerek anyanyelvén és anyanyelvéből tesz vizsgát, míg a másik gyerekeknek idegen nyelven kell megbirkóznia a matematika vagy fizika példákkal és a történelemmel. Az ukrán nyelv és irodalom vizsgán pedig szintén olyan nyelvvvel kell megbirkóznia a kisebbségi érettségizőnek, amely számára nem anyanyelv. A kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások szerint biztosítani kell a kisebbségek számára a lehetőséget az anyanyelvi oktatáshoz való hozzáférésre; a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény is kimondja, hogy „A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy előmozdítják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára az oktatáshoz minden szinten a hozzájutás esélyegyenlőségét” (12. cikk 3. pont).

Az ukrán nyelvpolitika a felsőoktatást sem hagyja érintetlenül. Az oktatási miniszter 2008. március 21-én az ország felsőoktatási intézményeinek vezetőivel tartott találkozáson elmondott beszédében kijelentette: „Az oktatási és tudományos minisztérium egyik legkiemeltebb feladata az oktatás teljes mértékben államnyelven történő bevezetése a felsőoktatási intézményekben.”

Ukrajna nyelvpolitikájára jelentős hatással vannak az ország nemzetközi kötelezettségvállalásai is. A Legfelsőbb Tanács 1997-ben ratifikálta a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt, 1999-ben pedig a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját. Ezzel ez a két nemzetközi dokumentum az ukrán jogrend részévé vált. Ám az ukrainai nyelvpolitika irányát érzékelni lehet a Karta körüli eseményekből is.

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának védelme alá Ukrajnában a következő tizenhárom nemzeti kisebbség nyelveit vonták: orosz, zsidó, belarusz, moldáv, román, krími tatár, bolgár, lengyel, görög, magyar, német, gagauz és szlovák. Az 1350-XIV. számú törvény azokon a területeken biztosította a legszélesebb jogokat a kisebbségi nyelv használatára, ahol az adott nemzeti kisebbség képviselőinek aránya meghaladja a 20%-ot. Ahol a kisebbségiek aránya 10%-ot meghaladó, ott kevesebb nyelvhasználati joggal élhettek a kisebbség tagjai, s még kevesebb jogkörrel rendelkeztek azokon a területeken, ahol arányuk nem érte el a 10%-os határt. A Kartának a törvény szerinti alkalmazására azonban nem került sor, mert az Alkotmánybíróság a ratifikálásról szóló törvényt formai okok miatt hatályon kívül helyezte.

Ezután számos újabb tervezet került a parlament elé, amíg 2003-ban végre Ukrajna ismét ratifikálta a Kartát (802-IV. sz. törvény). Ám ezúttal nem rendelkezik a törvény arról, hogy mely közigazgatási egységeken belül alkalmazandók a Karta Ukrajna által vállalt és a törvényben megnevezett rendelkezései, hány százalékos arányt kell elérnie az adott régióon belül az egyes kisebbségeknek. Azaz: az előző törvénnyel ellentétben a 2003-as verzió azonosan kezeli a tizenhárom, egyébként egymástól jelentős mértékben különböző helyzetben lévő kisebbségi közösséget és azok nyelveit. Így a ratifikációs okmány révén egymástól erősen eltérő nyelvi és demográfiai helyzetű közösségek kapnak azonos nyelvhasználati jogokat. Ez pedig egyes közösségek számára joggyarapodást, míg mások számára (a Karta szellemével ellentétes módon) már meglévő jogaik szűkítését jelenti.

Az alábbi táblázatból látható, hogy jelentős eltérés van például az orosz és a belarusz, vagy éppen a román és a görög kisebbség között. Ez a különbség nem csak abból fakad, hogy az előbbieket jóval többen vannak, mint az utóbbiak, hanem abból is, hogy miközben az oroszok és románok körében 90% fölötti a saját nyelvüket anyanyelvként beszélők aránya, a belaruszok körében ez az arány mindössze 19,79%, a görögök között pedig csak 6,37%.

24. táblázat. Ukrajna lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

Nemzetiség	Fő	Aránya az összlakosságon belül	Nemzetisége és anyanyelve azonos	
			Szám	%
Ukránok	37.541.693	77,82	31.970.728	85,16
Oroszok*	8.334.141	17,28	7.993.832	95,92
Beloruszok*	275.763	0,57	54.573	19,79
Moldávok*	258.619	0,54	181.124	70,04
Krími tatárok*	248.193	0,51	228.373	92,01
Bolgárok*	204.574	0,42	131.237	64,15
Magyarok*	156.566	0,32	149.431	95,44
Románok*	150.989	0,31	138.522	91,74
Lengyelek*	144.130	0,30	18.660	12,95
Zsidók*	103.591	0,21	3.213	3,10
Örmények	99.894	0,21	50.363	50,42
Görögök*	91.548	0,19	5.829	6,37
Tatárok	73.304	0,15	25.770	35,15
Cigányok	47.587	0,10	21.266	44,69
Azerbajdzsánok	45.176	0,09	23.958	53,03
Grúzok	34.199	0,07	12.539	36,66
Németek*	33.302	0,07	4.056	12,18
Gagauzok*	31.923	0,07	22.822	71,49
Koreaiak	12.711	0,03	2.223	17,49
Üzbégek	12.353	0,03	3.604	29,18
Csuvasok	10.593	0,02	2.268	21,41
Szlovákok*	6.397	0,01	2.633	41,16
Egyéb	323.656	0,67	46.933	14,50
<i>Összesen</i>	<i>48.240.902</i>	<i>100,00</i>	<i>41.093.957</i>	<i>85,18</i>

*-gal azokat a nemzeti kisebbségeket jelöltük, melyek nyelve a Karta hatálya alá esik.

Forrás: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

Azzal, hogy a törvény nem nevezi meg azt a minimális létszamarányt, amit a kisebbségi közösségnek egy adminisztratív egységen belül el kell érnie a Karta rendelkezéseinek alkalmazásához, az államnak megvan a lehetősége arra hivatkozni, hogy a kisebbségi nyelveket használók száma nem indokolja az intézkedés bevezetését. Feltűnő az is, hogy a Karta 2003-ban ratifikált változatában kevesebbet vállal az ország, mint 1999-ben.

Heves viták folytak arról is, mely nyelvekre terjedjen ki a Karta hatálya. Végül ugyanannak a tizenhárom kisebbségi közösségnek a nyelvét védelmezi az új törvény is, mint az 1999-es. Ám többen úgy vélik, hogy az orosz nyelv nem szorul rá erre a védelemre, és Ukrajna bizonyos területein inkább az ukrán nyelvet kellene védelmezni az orosz szemből. Sokan bírálták azért a törvényt, mert a veszélyeztetett és kihalóban lévő nyelvek listáján szereplő ukrain nyelvek közül csak a gagauz és a krími tatár került be a listaiba, de a karaim és a krimcsak nem. A karaimok száma a 2001. évi népszámlálás adatai

szerint 1.196 fő (közülük 24-nek anyanyelve a karaim), a krimcsak nemzetiségűek száma 406 (21-en vallották anyanyelvüknek a krimcsak nyelvet).

A Kartával kapcsolatban említést érdemel továbbá az, hogy a nemzetközi dokumentum által használt terminológia és fogalmi keret nem egyeztethető össze az ukrainai jogban ismert fogalmakkal. Ukrajnában jogilag nem ismert például a „regionális vagy kisebbségi nyelv”, a „regionális vagy kisebbségi nyelv használatának területe”, illetve a „területhez nem köthető nyelv” fogalma. Ukrajna törvényeiben csak az „államnyelv” és a „nemzeti kisebbségek nyelve” fogalmakat használja.

Az ukrainai nyelvi helyzet, valamint a nyelvi jogi szabályozás elemzése alapján az alábbiakat állapíthatjuk meg:

- Ukrajna egyetlen államnyelve és hivatalos nyelve de jure az ukrán, ám de facto ez nem minden régióban érvényesül.
- Az orosz nyelvnek kedvezőbb a helyzete és a státusa, mint más kisebbségi nyelveké. Az orosz nyelv különleges státusát az Alkotmány és a nyelvtörvény is rögzíti. Mindez egyrészt a szovjet tradíciók maradványa, másrészt az ország nyelvi helyzetének következménye.
- A jogszabályok nem tiltják a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatát, ám nincsenek egyértelműen rögzítve azok a feltételek, melyek teljesülése esetén a kisebbség nyelve az államnyelv mellett a hivatalos funkciókban is használható lenne.
- Bizonyos alapfogalmak nincsenek pontosan körülírva, értelmezve az ukrainai nyelvi jogi szabályozásban.
- Ukrajnában nincsenek külön jogszabályok, melyek a kihalóban lévő és/vagy veszélyeztetett nyelvek védelmére vonatkoznak.
- Ukrajna nem alkalmazza a pozitív diszkriminációt a kisebbségek nyelvi jogainak vonatkozásában.
- Bizonyos esetekben eltérés van a törvényekben deklarált jogok és a törvények érvényesítése, gyakorlati alkalmazása között.

A nemzeti kisebbségek és a kisebbségi nyelvhasználat kérdésköre túlzottan átpolitizált, s ez lehetetlenné teszi a mára elavult kisebbségi és nyelvtörvény új változatának elfogadását, a nemzeti és nyelvi kisebbségek helyzetének szakszerű és megnyugtató rendezését. Ennek következménye, hogy az elmúlt évtizedben (a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény és a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának ratifikálását kivéve) Ukrajna egyetlen olyan törvényt sem fogadott el, amely közvetlenül érintené a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatát. Az utóbbi időszakban az állami nyelvpolitika irányát nem a törvények, hanem az elnöki és miniszteri rendeletek szabják meg. Ez azonban ellentmond az Alkotmány 92. cikkelyének, mely kimondja, hogy a nyelvhasználat rendjét Ukrajnában kizárólag törvények szabályozzák.

Az újonnan elfogadott törvényekben, rendeletekben a társadalmi élet különböző területein való nyelvhasználat gyakorlatát az ukrán nyelv javára módosítják. A politikai, társadalmi, kulturális vagy gazdasági élet bármely (adó, pénzügy, biztosítás, egészségügy, sajtó, választások, élelmiszerminőség stb.) szegmensét szabályozó jogszabálynak a nyelvhasználat rendjére vonatkozó cikkelye megalkotása során korábban szokás volt e kérdést a nyelvtörvény hatáskörébe utalni. Az utóbbi évek gyakorlata azonban már az, hogy minden területen jogszabályba foglaltatik az ukrán nyelv használatának kizárólagossága. Az állami nyelvpolitika döntéshozó és végrehajtó szervei úgy értelmezik az Alkotmány 10. cikkelyét, mely az ukránt nevezi meg az ország egyetlen államnyel-

veként, hogy a társadalmi és közéletben ez az egy nyelv használható. Ám a nyelvtörvény, az állampolgári beadványokról szóló törvény, az Alkotmánybíróság 1999. évi állásfoglalása egyértelműen kimondja, hogy azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek többséget alkotnak, az államnyelv mellett a kisebbség nyelve is használható a hivatalokban, önkormányzatokban, társadalmi és politikai szervek munkájában. A hivatalos egynyelvűség melletti döntés A. Pavlenko szerint minden bizonnyal a korábbi történelmi korszakokban zajló erőszakos oroszosítással szembeni ellenállásként értelmezhető.

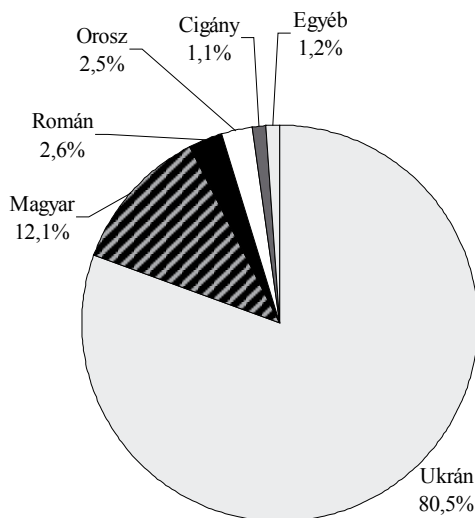
6.3. A kárpátaljai nyelvi helyzet sajátosságai és nyelvpolitikai vonatkozásai

A nyelvpolitika és nyelvi tervezés kárpátaljai sajátosságait az ország nyelvi helyzete, az állam nyelvpolitikai irányvonala mellett nagyban meghatározzák az alábbi tényezők:

- Kárpátalja lakosságának nemzetiségi és nyelvi sokszínűsége;
- egyes kisebbségi közösségek saját nyelvi és kulturális törekvései, melyek nem feltétlenül esnek egybe a központi nyelvpolitika elveivel;
- a kisebbségi közösségek kulturális, nyelvi és gazdasági kapcsolatainak erősödése anyaországukkal és ezen országok viszonya az Ukrajnában élő nemzetársaikhoz.

Kárpátalja lakosságának legnagyobb részét (80,5%) az ukránok alkotják. Utánuk a magyarok (12,1%), majd a románok (2,6%), az oroszok (2,5%) és a romák (1,1%) következnek; a más nemzetiségűek aránya 1,2%.

9. ábra. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben

Összeállítva az alábbiak alapján: Литьо І. В. ред.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003.

A kárpátaljai nyelvi helyzet egyik lényeges összetevője az egyes közösségek nyelvmegtartási törekvéseinek erőssége. Kárpátalján mind a többségi nemzet (az ukránok), mind pedig a két legnagyobb nemzeti kisebbség képviselői az országos átlagnál magasabb arányban ragaszkodnak anyanyelvükhöz (a magyarok 97,1%-a és a románok 99%-a). Ezzel ellentétben Ukrajnában az orosz nemzetiségűek csaknem 96%-a tartja anyanyelvének az orosz, Kárpátalján viszont ez az arány kisebb: 92%. Jelentős a roma, a belarusz, a szlovák és a német közösség nyelvi asszimilációja.

25. táblázat. Kárpátalja népességének megoszlása nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

Nemzetiség	Lélekszám (fő)	Arányuk az összlakosságon belül	Közülük anyanyelvének nevezte meg:					
			saját nemzete nyelvét	az ukránt	a magyart	a románt	az orosz	egyéb nyelvet
ukránok	1.010.127	80,5	1.001.977	–	1.851	248	5.297	754
magyarok	151.516	12,1	147.056	3.932	–	16	378	134
románok	32.152	2,6	31.846	163	22	–	42	79
oroszok	30.993	2,5	28.435	2.451	65	18	–	24
cigányok	14.004	1,1	2.871	2.335	8.736	12	28	22
szlovákok	5.695	0,5	2.480	2.366	645	1	147	56
németek	3.582	0,3	1.810	1.419	150	2	173	28
belaruszok	1.540	0,1	576	283	9	1	666	5
egyéb	5.005	0,3	1.806	1.342	195	80	1.246	336
összesen	1.254.614	100,0	1.218.857	14.291	11.673	378	7.977	1.438

Összeállítva az alábbiak alapján: Ільтьо І. В. ред.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003.

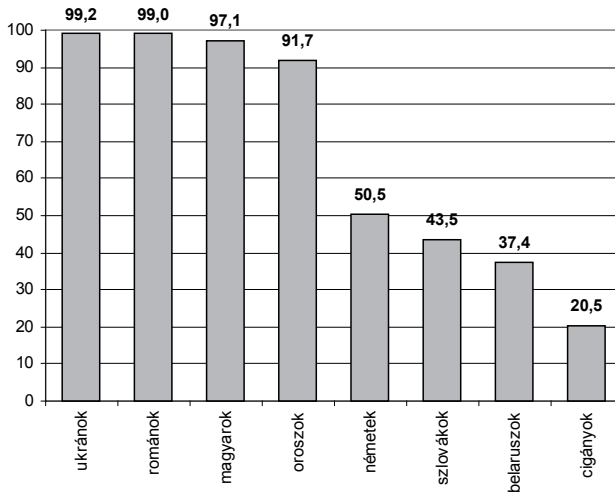
A kárpátaljai nyelvi helyzet érdekessége továbbá, hogy az országos tendenciával ellentétben Kárpátalján a nyelvi asszimiláció elsősorban nem az orosz, hanem az ukrán nyelvnek kedvez. A nem ukrán nemzetiségűek közül csaknem kétszer annyian vallják az ukránt anyanyelvüknek (14.291 fő), mint ahányan a nem orosz nemzetiségűek közül az orosz (7.977-en).

A többségi nemzet képviselői után a legnépesebb és legerősebb nemzeti közösséget a magyarok alkotják Kárpátalján. A kárpátaljai magyar közösség nemzeti identitásában a legfontosabb szerepet az anyanyelv tölti be. A közösség jelentős erőfeszítéseket tesz anyanyelve megtartása érdekében. Ezeket a törekvéseket Magyarország politikailag (az ukrán–magyar jószomszédi diplomáciai viszony révén) és anyagilag (a helyi magyar közösségnek nyújtott támogatások által) is segíti.

A kárpátaljai magyarok körében a leggyakrabban használt nyelv a magyar. A közösség tagjai elsősorban a helyi és a magyarországi magyar nyelvű sajtóból tájékozódnak. A magyarok és a többségi ukránok között a vallási és nyelvi különbségek is segítik az identitás és nyelv fenntartását. A magyarok elsősorban a református, illetve a római és

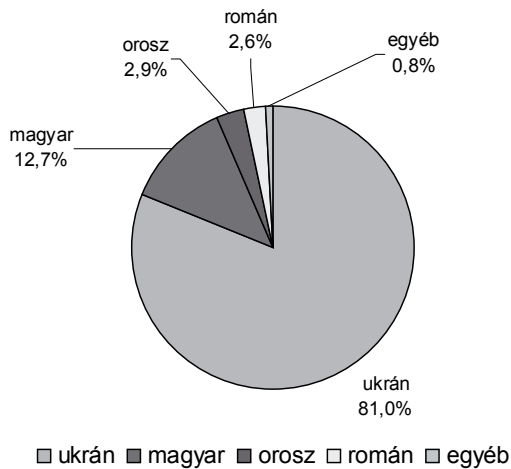

10. ábra. Az anyanyelv és nemzetiség egybeesése Kárpátalja legnagyobb nemzetiségei körében a 2001. évi népszámlálás adatai alapján (%-ban)

Összeállítva az alábbiak alapján: Литьо І. В. ред.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003.

11. ábra. Kárpátalja lakosságának anyanyelvi összetétele a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

Összeállítva az alábbiak alapján: Литьо І. В. ред.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003.

görög katolikus vallás követői a főként ortodox (pravoszláv) ukránokkal szemben. A magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozó nyelv, az ukrán pedig az indoeurópai nyelvek keleti szláv ágához tartozik, emellett a két nyelv közötti távolság mértékét növelik a tipológiai különbségek is.

A kárpátaljai románok erős identitástudatát jelzi, hogy a Szovjetunió széthullását követően, amint lehetőségük nyílt rá, megszabadultak a szovjet hatóságok által rájuk erőltetett moldáv nemzetiségtől, és ekkortól románnak vallják magukat. A szovjet hatóságok által rájuk erőltetett cirill írásrendszer használatáról pedig visszatértek a latin ábécéhez. A szomszédos Románia is támogatja a kárpátaljai románokat nyelvük és identitásuk megtartásában. A Szovjetunió széthullását követően számos, korábban moldávként számon tartott személy vallotta a 2001-es népszámlálás során ismét románnak magát. Egyes kutatók szerint ennek egyik oka, hogy a Szovjetunióban „biztonságosabb” volt egy szovjet nép (a moldáv) tagjának lenni, ám a Romániával való kapcsolatok megélénkülése, a román államtól érkező támogatások elősegítették a román identitás előtérbe kerülését.

Az ukrainai cigányok (romák) 29%-a Kárpátalján él. Valós számukat a népszámlálási adatoknál sokkal nagyobbra, országosan akár két-háromszázezerre, Kárpátalján közel harminckétezerre becsülik. Többségük a magyar nyelvet tekinti anyanyelvének. Ám az utóbbi években körükben is megnőtt az érdeklődés eredeti nyelvük és kultúrájuk iránt. A cigány közösségek nyelvei azonban nem kerültek a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának védelme alá, így helyzetük jóval nehezebb, mint más nyelvi közösségé.

A kárpátaljai szlovák kisebbség viszonylag kis lélekszámú. Ennek ellenére a szlovák nyelv egyike azon tizenhárom ukrainai kisebbségi nyelvnek, melyet védelmez a Karta. Pozíciójukat erősíti a szomszédos Szlovákia diplomáciai és anyagi támogatása. A 2001-es népszámlálás eredményei szerint az Ukrajnában élő 6.397 szlovák nemzetiségű állampolgár 89%-a Kárpátalján él.

A kárpátaljai németek mára viszonylag kevesen maradtak: sokan kivándoroltak közülük. Néhány településen azonban Ukrajna függetlenné válása után megjelentek a német nyelvű közterületi feliratok, s egyre többen érdeklődnek őseik nyelve iránt. Ennek a folyamatnak a német állam támogatása is kedvez.

A magyar, román és szlovák nyelv presztízsét az is jelentősen növeli, hogy sok kárpátaljai keresi megélhetését a szomszédos országokban.

Kárpátalja nyelvi helyzete kapcsán nem kerülhető meg a ruszin nemzetiség és nyelv kérdése. A Kárpátok keleti oldaláról származó, de több évszázada a mai Kárpátalja területén élő népcsoportnak az ukrántól eltérő identitását és saját irodalmi nyelvének kialakítását a 20. század elején erőteljesen támogatta Magyarország nemzetiség- és nyelvpolitikája. Aztán a második világháború után a Szovjetunió a ruszinokat automatikusan ukránként tartotta nyilván, és betiltotta a közösség identitásában jelentős szerepet betöltő görög katolikus egyház működését is. Ukrajna a Szovjetunió politikáját folytatja a ruszinok kapcsán: hivatalosan nem ismeri el sem a ruszin nemzetiség, sem a ruszin nyelv létét. Annak ellenére sem, hogy a Kárpátalján törvényesen bejegyzett ruszin nemzetiségi és kulturális szervezetek, társaságok számos alkalommal kérték ezt a központi hatalomtól. Érveiket erősíti, hogy a ruszint önálló nemzetiségként és nyelvként ismeri el Szlovákia, Magyarország, Románia, Szerbia és Horvátország, továbbá az Amerikai Egyesült Államok és Kanada, valamint számos nyugati kutató (pl. Paul-Robert Magocsi és Udvari

István) is. Ukrajna hivatalos álláspontja és több ukrán kutató (pl. Volodimir Jevtuh) szerint a ruszinok az ukrán nemzet egyik néprajzi csoportja, az általuk beszélt nyelv pedig az ukrán egyik nyelvjárása. Hozzáállástól függően egyesek ukránnak, mások ruszinnak tekintik őket, egyesek pedig a kárpátaljai szláv lakosság kapcsán ukrán/ruszinokról beszélnek.

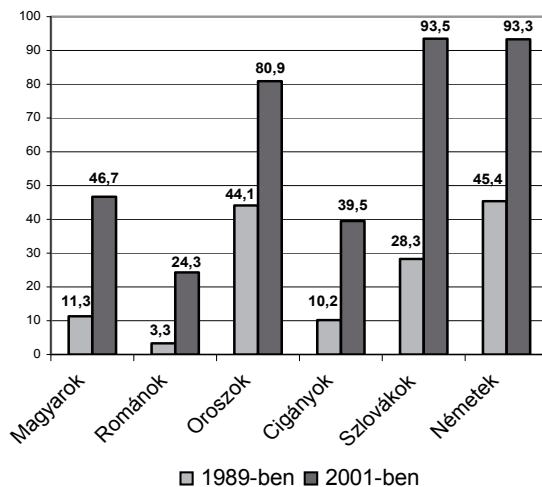
A 2001. évi népszámlálás alkalmával Kárpátalján 10.090 fő (a megye összlakosságának 0,80%-a, a kárpátaljai ukrán nemzetiségűek 0,99%-a) vallotta magát ruszin nemzetiségűnek, és közülük 6.724 a ruszint tekintette anyanyelvének. A magukat ruszin nemzetiségűnek vallókat a statisztikákban az ukránok között, az ukrán nép egyik néprajzi csoportjaként tartják számon.

A nemzetközi jog, valamint az Ukrajna által is ratifikált (tehát az országban is törvényerejű) *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* című dokumentum 3. cikkelyének 1. pontja kimondja: „Minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek joga van szabadon megválasztani, hogy kisebbségiként kezeljék-e vagy sem, és ebből a választásából vagy e választásával összefüggő jogainak gyakorlásából semmiféle hátránya ne származzék”. Az identitás megválasztásának joga tehát olyan egyéni jog, melyet nem korlátozhat az állam. Ez az álláspont felel meg az ENSZ polgári és politikai jogokról szóló dokumentuma szellemének is (27. cikk).

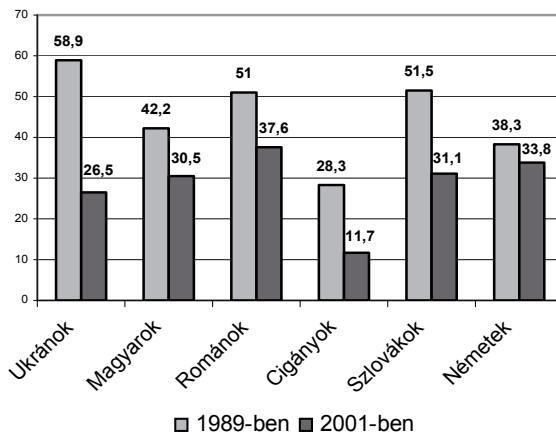
A nyelvészetben az is köztudomású, hogy nincsenek egyértelmű tudományos kritériumok annak eldöntésére, hogy valami önálló nyelv vagy csupán egy nyelv nyelvjárása. A szociolingvisztikában ismert az *Abstand* és *Ausbau* (másként a *beépült* és a *különálló*) nyelvek fogalma. A *beépült* (*Ausbau*) nyelvek tulajdonsága, hogy – a *különálló* (*Abstand*) nyelvektől eltérően – nem annyira nyelvi jellegzetességei, mint inkább társadalmi, kulturális és politikai tényezők miatt tekintik őket önálló nyelvnek. E tekintetben a nyelvek közötti hasonlóság vagy a kölcsönös érthetőség nem tekinthető mérvado szempontnak. A norvégot és a svédet vagy a szerbet és a horvátot stb. például nem azért tekintik külön nyelvnek, mert nyelvi szempontból jelentősen különböznek egymástól (a norvégok és svédok éppúgy megértik egymást, mint a szerbek és a horvátok, még akkor is, ha mindegyikük saját anyanyelvén beszél), hanem mert két független államhoz tartoznak, és a beszélő közösségek ragaszkodnak ahhoz, hogy nyelvüket önálló nyelvnek tekintsék. Ezzel szemben a kínai nyelven belüli nyelvjárásokat egyazon nyelv változatainak szokás tekinteni, annak ellenére, hogy ezek a nyelvváltozatok egymástól olyannyira különböznek, hogy nem áll fenn közöttük a kölcsönös érthetőség. A nyelv ugyanis nemcsak nyelvészeti, hanem társadalmi, politikai, kulturális és történeti kifejezés is egyben. Mindez arra mutat rá, hogy a ruszinok nemzeti kisebbségként való elismerése és az önálló ruszin nyelv kérdése nem tudományos és nem jogi, hanem politikai kérdés. Az ismert aforizmaszerű megállapítás szerint (melyet gyakran Max Weinreich nyelvész nevéhez kapcsolnak) külön „nyelv az, amelyik mögött egy hadsereg és flotta áll” (angolul: „A language is a dialect with an army and navy.”).

Akárcsak az egész Ukrajna, Kárpátalja nyelvi helyzetében is jelentős változást hozott az ország függetlensége. Valamennyi nemzetiség körében jelentősen nőtt az ukránul beszélők aránya, s ezzel párhuzamosan csökkent az orosz nyelvet ismerőké.

12. ábra. Az anyanyelvükön kívül más nyelvet is beszélők aránya Kárpátalja legnagyobb nemzetiségei körében 1989-ben és 2001-ben

Beszél ukránul

Beszél oroszul

Összeállítva az alábbiak alapján: *Населення Закарпатської області за даними всеосоюзного перепису населення 1989 року. Статистичний збірник.* – Ужгород, 1990.; Ільтьо І. В. ред.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень).* – Ужгород, Закарпатське обласне управління статистики, 2003.

Az állam nyelvpolitikájának egyik lényeges mutatója a kisebbségek oktatási igényeinek biztosítása. Az Alkotmány 53. cikkelye értelmében a nemzeti kisebbségek képviselőinek joguk van arra, hogy anyanyelvükön tanuljanak vagy anyanyelvüket tanulhassák.

Az iskolák és a tanulók tannyelv szerinti megoszlása jól szemlélteti az Ukrajnában zajló nyelvi folyamatokat. Ukrajna függetlenné válása óta Kárpátalján nőtt az ukrán és a kisebbségi tannyelvű iskolák száma, és növekedett az ukrán és más kisebbségi nyelveken tanuló gyerekek száma is. Ezzel párhuzamosan csökkent az orosz tannyelvű iskolák és az orosz nyelven tanuló diákok száma.

Kárpátalján az ukrán nyelven tanuló iskolások aránya az 1989/1990-es tanév 81,12%-os szintjéről a 2008/2009-es tanévben 86,48%-osra emelkedett. Jelentősen visszaesett ugyanakkor az orosz nyelven tanuló aránya. Az 1989/1990-es tanévben még a kárpátaljai iskolások 8,1%-a tanult Puskin nyelvén, 2008/2009-ben már kevesebb, mint 1%. Az 1992/1993-as tanévben szlovák tannyelvű első osztály indult Ungváron, s azóta ez a nyelv is képviselve van mint oktatási nyelv a kárpátaljai iskolákban. Mindeközben általánosan megfigyelhető a tanulói összlétszám jelentős csökkenése.

26. táblázat. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele (1989 és 2001), valamint a tanulók tannyelv szerinti megoszlása (az 1989/1990-es, 2000/2001-es és 2008/2009-es tanévben)

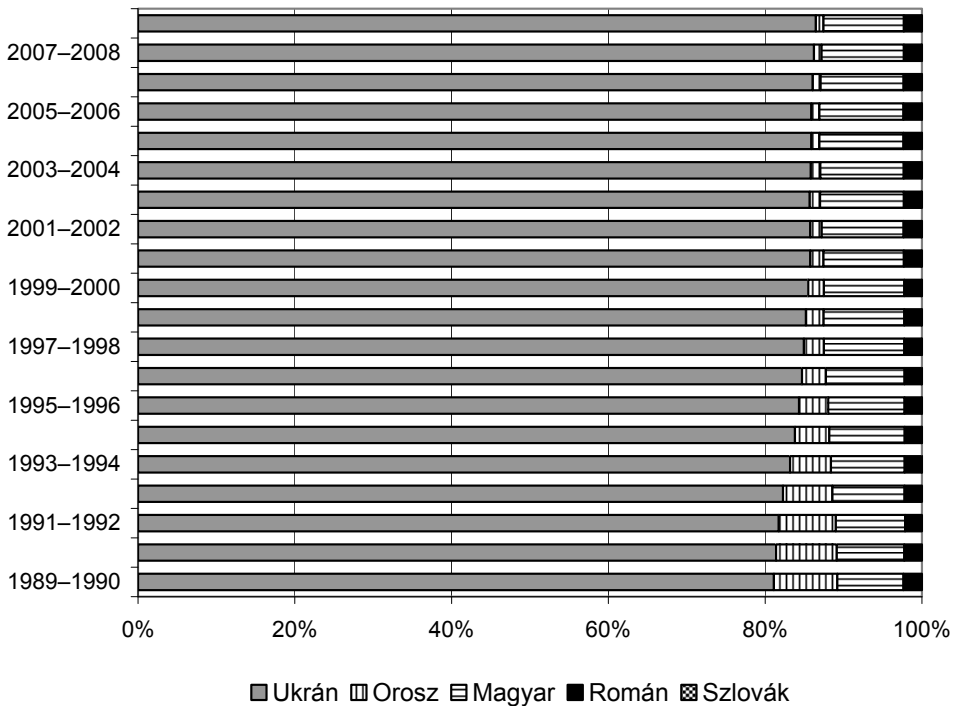
	Arányuk az össznépelességben belül (%)		Az adott nyelven tanulók száma és aránya (tanévenként)					
			1989/1990.		2000/2001.		2008/2009.	
	1989	2001	tanuló	%	tanuló	%	tanuló	%
Ukrán	78,41	80,51	166.245	81,12	174700	85,76	138.333	86,48
Orosz	3,97	2,47	16.598	8,10	3400	1,67	1.548	0,97
Magyar	12,50	12,08	17.275	8,43	20900	10,26	16.407	10,26
Román	2,36	2,56	4.827	2,36	4600	2,26	3.598	2,25
Szlovák	0,58	0,45	0	0,00	102	0,05	79	0,05

Összeállítva az alábbiak alapján: *Населення Закарпатської області за даними всесоюзного перепису населення 1989 року. Статистичний збірник. Ужгород, 1990.*; Литьо І. В. ред.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003.; Orosz II-dikó: *A függetlenségtől a narancsos forradalomig. A kárpátaljai magyarság helyzete a független Ukrajnában (1991–2005)*. Ungvár, 2007, PoliPrint.; *Третя доповідь України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист прав національних меншин*. Київ, 2009. 82.

Az anyanyelven oktató iskolák mellett a más nyelvű iskolát látogató kisebbségiek egyes iskolákban anyanyelvüket is tanulhatják tantárgyként, esetleg fakultatív órákon, ahol pedig erre nincs mód, ott vasárnapi iskolák keretében.

A kisebbségek nyelve a felsőoktatásban is képviselve van. Az Ungvári Nemzeti Egyetemen magyar, román, szlovák és orosz filológusokat is képeznek. Az egyetemen 2008-ban magyar tannyelvű kar nyílt, jelentős magyarországi pénzügyi támogatással. Ukrajnában egyedülálló módon 1996-tól önálló nem állami felsőoktatási intézmény működik Beregszászban, melyet a helyi magyar kisebbség alapított magyarországi támogatással. A képzés főként magyar nyelven folyik az intézményben.

13. ábra. A tanulók tannyelv szerinti megoszlása Kárpátalja iskoláiban
(az 1989–1990-es és 2008–2009-es tanév között)

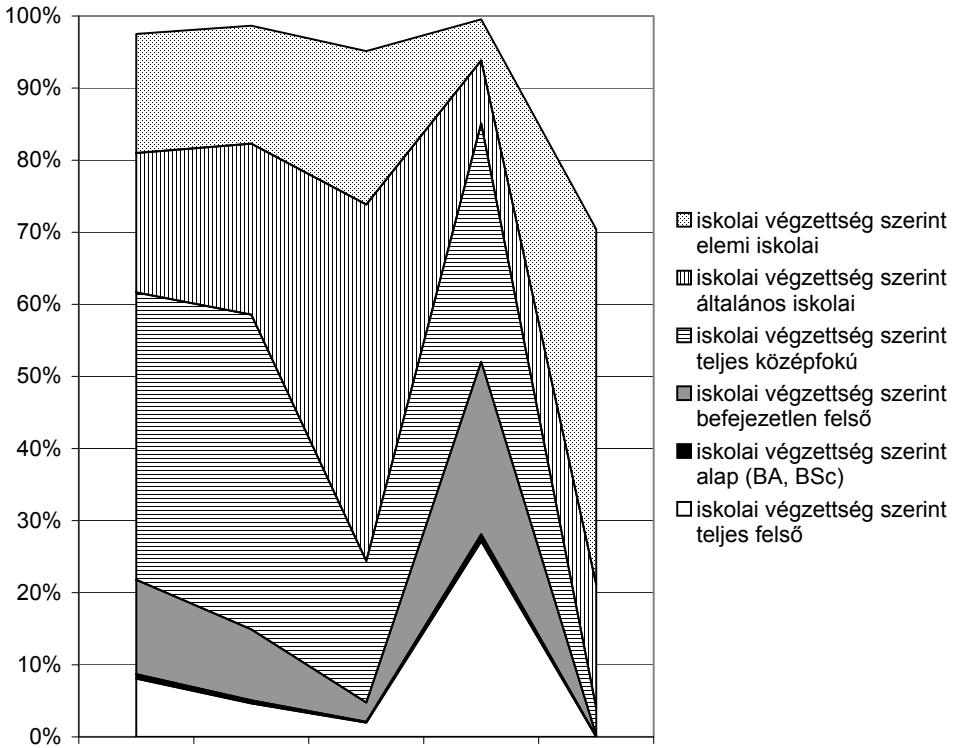

A felsőoktatás, az értelmiségiek aránya egy-egy nemzetiségben belül érzékelteti az adott kisebbség helyzetét a társadalmon belül. A 2001. évi népszámlálás adatai szerint Kárpátalján a felsőfokú végzettséggel rendelkező oroszok aránya háromszor meghaladja a diplomás ukránokét, közel hatszorosa a magyar nemzetiségű diplomásokénak, illetve csaknem tizenháromszor annyi orosznak van felsőfokú végzettsége, mint románnak. A cigányok körében gyakorlatilag alig mutatható ki a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

Az ukrán nyelvpolitika és oktatáspolitikai közelmúltban meghozott lépései arra utalnak, hogy az ukrán állam ahhoz hasonló privilegizált helyzetbe akarja hozni az ukránokat a felsőoktatásba kerülés során, mint amilyennel az oroszok rendelkeztek egykor a Szovjetunióban. Erre utal az ukrán nyelv és irodalom tantárgyakból teendő kötelező érettségi és egyben felvételi tesztvizsga bevezetése a felsőoktatási intézménybe jelentkezők számára (2008), valamint az összes érettségi és felvételi vizsga államnyelven való lebonyolításának szándéka (2010-től).

A függetlenség utáni ukrán nyelvpolitika lehetővé tette a szovjet hatóságok által szlovosított kárpátaljai településnevek visszaállítását. Ennek eredményeképpen egyrészt valamennyi kárpátaljai település hivatalos neve ma már ukrán, nem pedig orosz (pl. nem *Межгорье*, *Антоновка*, hanem *Міжгір'я*, *Анталовці*). Másrészt az 1990-es években számos magyarok lakta település kapta vissza történelmi nevét az Ungvári, Beregszászi, Munkácsi és Nagyszőlősi járásban (pl. *Тисзаівсвья*–*Тисцаивсвья*, korábban *Минеральное*;

14. ábra. Kárpátalja legnagyobb nemzetiségeinek megoszlása iskolai végzettség szerint a 2001-es népszámlálás adatai alapján

Вене–Бене, korábban *Добросельє*; *Сзернує–Серне*, korábban *Ровное*; *Тисзепéterfalва–Пийтерфолво*, korábban *Петрово*). A Técsői járásban pedig több románok által jelentős számban lakott település kapta vissza román nevét (*Нижня Апиша/Arşa de Jos*; *Біла Церква/ Biserica Alba*). Néhány németek lakta településnek is kétnyelvű (ukrán és német) elnevezése van, például *Усть-Чорна–Königsfeld*, *Нове Село–Schönborn*, *Павшино–Rausching*. Ezeknek a településeknek a határában kétnyelvű helységnévtáblák fogadják az oda utazókat. Vannak olyan települések is, melyek határában három nyelven is olvasható a helységnévtábla. Ilyen például a Técsői járásban *Солотвино–Slatina–Aknaszlatina*, ahol ukránok, románok és magyarok élnek együtt.

A független ukrán állam megalakulását követően számos településen jelentek meg kétnyelvű feliratok. Ha ma valaki Kárpátalján olyan településre utazik, ahol jelentős számban élnek valamely nemzeti kisebbség képviselői, akkor a legtöbb intézmény, hivatal, üzlet, iskola megnevezését az ukrán mellett kisebbségi nyelven is olvashatja.

Ukrajna nyelvpolitikájának tehát a legfontosabb célkitűzése az ukrán nyelv államnyelvi státusának gyakorlati érvényesítése az ország egész területén. A központi nyelvpolitika iránya Kárpátalján is megerősítette az ukrán nyelv pozícióit.

A csak 1991-ben függetlenné vált Ukrajna a politikai nemzet kialakításában és a nemzetállam építésében szimbolikus jelentőséget lát az államnyelv egységesítő szerepében.

Az ukrán nyelv pozícióinak erősítésére tett lépések mellett azonban arra is figyelmet fordít az állam, hogy a területén élő nemzeti kisebbségek számára törvényi szinten biztosítsa azokat a jogokat és lehetőségeket, melyek a nemzetközi gyakorlatban általánosan elfogadottak. Vagyis Ukrajna nyelvpolitikájában alapvetően két fő irány különíthető el: az egyik az ukrán nyelv államnyelvi státusának megerősítése, a másik a nemzeti kisebbségek nyelveinek támogatása.

A nyelvpolitika elveit, alapjait, fő céljait és feladatait, megvalósításának formáit az állam határozza meg. Pontosabban az a politikai elit, mely a hatalmat gyakorolja. Azokban az országokban, melyek területén több jelentősebb nyelvi közösség él, a nyelvpolitika formálói általában azt hangsúlyozzák, hogy ennek a tevékenységnek a fő célja a társadalmi és/vagy állami egység és stabilitás kialakítása, fenntartása.

A többségi hatalom ilyen esetekben a nyelvpolitika rendszerint két alapvető irány között választhat. Az egyik esetben a nyelvpolitika olyan helyzetet teremt, mely a nyelvi kisebbségeket a többségi nyelv használata irányába tereli, miközben a többség nem kényszerül a kisebbségi nyelvek elsajátítására. Ezen körülmények között a kisebbségek általában többnyelvűek, a többségiek pedig nem ismerik a kisebbségek nyelveit. Ezt a nyelvpolitikai gyakorlatot követik az európai nemzetállamok, mint például Franciaország. A másik esetben a nyelvpolitika egyenlő lehetőségeket biztosít a többségi és a kisebbségi nyelv(ek) használatára, legalább az állam bizonyos (a kisebbségek által jelentős számban lakott) régióiban, és a többség és kisebbség képviselői kölcsönösen tanulják egymás nyelvét. Ez a modell jellemző például Finnországra.

Ukrajna társadalmi, demográfiai és nyelvi helyzetének egyik jellemző vonása, hogy a többségi nyelv (az ukrán) és a kisebbségi nyelvek (például krími tatár, román, magyar, német, szlovák stb.) mellett az ország jelentős részén az orosz nyelv (mint a regionális többség nyelve) is használatos. A legutóbbi népszámlálás eredményei szerint az ukránok 43,3%-a szabadon beszél oroszul, az oroszok körében pedig 54,83% az ukránul tudók aránya. Reprezentatív szociológiai felmérések szerint az ukránoknak mindössze 2%-a nem ért oroszul, az oroszok között pedig csak 1% nem érti az ukrán nyelvet. Ezért – valamint történelmi okokból – Ukrajnában élesen vetődik fel a kérdés: egy vagy két államnyelve/hivatalos nyelve legyen az országnak. A problémát széles körben vitatják a függetlenné válás óta. Az ukrán és az orosz nyelv egymáshoz való viszonyának rendezése az egyik legfontosabb nyelvpolitikai feladat Ukrajnában.

Emellett az állami nyelvpolitikának állást kell foglalnia a domináns nyelvek (ukrán és orosz), valamint a kisebbségi nyelvek státusza, egymáshoz viszonyított helyzete kapcsán is. Dönteni kell arról, hogy vajon továbbra is fenntartja-e az állami nyelvpolitika azt a helyzetet, melyben a két domináns nyelv beszélőinek nincs szüksége arra, hogy használja egymás nyelvét és/vagy az adott régió kisebbségeinek nyelveit. Vagy esetleg azt támogatja a nyelvpolitika, hogy az ukránok és az oroszok használják egymás nyelveit, valamint az olyan régiókban, ahol jelentős a más nyelvet beszélők aránya (mint például a Krím-félszigeten a krími tatároké, Csernyivci megyében a románoké, Kárpátalján a magyaroké), elsajátítsák és szükség esetén használják ezeket a nyelveket is.

Tove Skutnabb-Kangas, a kisebbségek oktatásának egyik legismertebb szakértője szerint a jó oktatás egyik fontos célja a magas fokú többnyelvűség kialakítása. Az ilyen célokat kitűző nyelv- és oktatáspolitikai olyan nyelvi helyzet kialakítását szolgálja, amely kedvező feltételeket biztosít mind a többségi nyelv és kultúra, mind pedig a kisebbségi

nyelvek és kultúrák használatához és fejlődéséhez, a nemzetiségi és nyelvi alapú feszültségek elkerüléséhez, a társadalmi béke és a nemzetiségek közötti tolerancia kialakulásához.

A 21. századi globalizálódó világban a nagy nyelvek veszélyeztetik a kis(ebb) nyelvek jövőjét. Egyes becslések szerint a 21. század elején a Földön beszélt hat-hétezer nyelv 90–95%-át a század végére a teljes eltűnés fenyegeti. A legnagyobb veszély az, hogy a kisebb nyelveket éltető közösségek tagjai az olyan nagy nyelvek használatára térnek át, melyeket az erőteljesen globalizálódó gazdaság és az oktatás a felemelkedés, a társadalmi mobilitás eszközeként jelenít meg számukra. A legvesélyeztetettebbek a százezernél kevesebb anyanyelvi beszélővel rendelkező, írásbeliség nélküli nyelvek. A mai Kárpát-alján használt legtöbb nyelvnek ennél jóval több anyanyelvi beszélője van: az ukránt, a magyart, a románt, a németet és az oroszot több millió ember tekinti anyanyelvének, mindegyik régi írásbeliséggel rendelkező nyelv, s valamennyi egy vagy több ország államnyelveként is használatos. Kiveszésük veszélye tehát rövid távon nem fenyeget. Ennek ellenére az állami nyelvpolitika felelőssége, hogy ezek a nyelvek Ukrajna területén is fennmaradjanak, és kisebbségi nyelvként se tűnjenek el. Olyan neves nyelvészek, mint például Tove Skutnabb-Kangas, Robert Phillipson vagy éppen Kontra Miklós amellett érvelnek, hogy a többnyelvűség és a kulturális sokszínűség fenntartása és támogatása legalább olyan fontos politikai feladat, mint a biológiai diverzitás (vagyis a növény- és állatvilág sokféleségének) megőrzése.

A nyelvpolitikának és a nyelvi tervezésnek a modern kor kihívásaival is szembe kell néznie. Ma ugyanis nem csak az fenyegeti a kisebb nyelveket, hogy eltűnnek a használatból. Az elektronikus, digitális kommunikáció korában lemaradnak a nyelvek virtuális piacon folyó konkurenciaharcban azok a nyelvek, melyeken nem (vagy csak korlátozottan) érhetők el rádióadások, televíziós műsorok, internetes portálok formájában; melyeken nincsenek számítógépes szoftverek, digitális programok; melyeket nem ismernek fel a mobiltelefonok kijelzői, vagy nem lehet rajtuk e-mailt és sms-t kapni és küldeni. Az állami nyelvpolitika és nyelvtervezés fontos feladatai közé tartozik tehát többek között az is, hogy az informatikai, technológiai fejlődést követve az adott nemzeti nyelv minél teljesebb mértékben jelen legyen a virtuális digitális és számítógépes térben. Emellett – mint azt említettük – minden állam többségi nemzete, s ennél fogva az állami nyelvpolitika felelős az ország területén használt kisebbségi nyelvek fejlődéséért, fennmaradásáért is. Ám az állami nyelvpolitika és nyelvi tervezés elemzése alapján egyelőre sajnos azt kell megállapítanunk, hogy Ukrajna mindkét vonatkozásban lemarad az európai élmezőnytől. Azaz: vannak még nyelvpolitikai és nyelvi tervezési feladatok bőven a 21. századra is.

<i>Korszak</i>	<i>Állam</i>	<i>Autonómia ígérete</i>	<i>Autonómia érdemi megvalósulása</i>	<i>A többségi nyelv/államnyelv erőszakos terjesztése</i>
1867–1918	Osztrák-Magyar Monarchia	A tervezett autonómia: Ruszka Krajna.	Érdemben nem működött.	A magyar nyelv pozícióinak folyamatos erősítése.
1918–1938	Csehszlovák Köztársaság	A tervezett autonómia: Podkarpatszka Rusz.	Érdemben nem működött.	A „csehszlovák” nyelv pozícióinak mérsékelt erőltetése.
1938. nov. 3.–1939. márc. 15.	Kárpát-Ukrajna	A kis területű állam fokozatos önállósodása az autonómiamozgalom révén mehetett végbe.	A kis területű és rövid ideig fennálló államban nem volt igény az autonómiára.	Az ukrán nyelv helyzetének megerősítése.
1938/39–1944	Magyar Királyság	A tervezett autonómia: Kárpátaljai Vajdaság.	Nem valósult meg.	A magyar államnyelvi státusának megerősítése.
1945–1991	Szovjetunió	Az állam föderatív felépítése ellenére erősen centralizált volt.	Az ukránok az USZSZK-ban nyelvi és nemzetiségi szempontból is korlátozott gyakorlati jogokkal rendelkeztek az oroszokhoz képest.	Az orosz nyelvnek mint a „nemzetek közötti érintkezés nyelvének” erőltetése.
1991-től	Ukrajna	Kárpátalja autonómiájára a független Ukrajna keretében népszavazáson mondott ígent Kárpátalja lakossága 1991-ben.	Az 1991-es népszavazás ellenére nem jött létre.	Az ukrán államnyelvi státusának folyamatos megerősítése, használati körének terjesztése.

<i>A kisebbségi nyelvek hivatalos nyelvként való használata</i>	<i>Az államnyelv erőszakos terjesztése az oktatásban</i>	<i>A régió nyelvi, etnikai és nemzetiségi viszonyaiba történő erőszakos beavatkozás</i>	<i>Kialakítandó kétnyelvűség típusa</i>
Csak a magyart (és a németet) használták hivatalos nyelvként.	A magyar nyelv erőszakos terjesztése az oktatásban (pl. Lex Apponyi).	A 20. század folyamán nem jellemző ilyen politika a régió vonatkozásában.	Aszimmetrikus.
A ruszin kötelezően használandó hivatalos nyelv volt. A többi kisebbségi nyelv ott volt használandó, ahol a kisebbség aránya elérte a 20%-ot.	A csehszlovák nyelv oktatása kötelező volt, de működött az anyanyelven való oktatás joga.	Cseh és szlovák hivatalnokok betelepítése, cseh kolóniák (települések) létrehozása a földreform keretében, az állampolgárság megtagadása nagyszámú kárpátaljaitól.	Aszimmetrikus.
Az államnak egyetlen hivatalos nyelve volt: az ukrán.	Az oktatás nyelve az ukrán.	Ilyen irányú politika nem jellemző a rövid ideig fennálló államban.	Aszimmetrikus.
A magyarorosz (ruszin) nyelv kötelezően használandó hivatalos nyelv volt a közigazgatásban, a hivatalokban.	Voltak kisebbségi nyelven oktató iskolák, de a magyar nyelvű oktatást fokozatosan terjesztették a hatóságok.	Az állampolgárság megtagadása nagyszámú kárpátaljaitól, magyar hivatalnokok, értelmiségiek betelepítése, a zsidó lakosság deportálása (holokauszt).	Szimmetrikus: a magyar hivatalnokok, tisztviselők, katonatisztek, tanárok számára kötelező a helyi szláv lakosság nyelvének elsajátítása.
Az ukrán nyelv az USZSZK területén használható volt az orosz mellett.	Voltak kisebbségi nyelven oktató intézmények, de a hatalom az orosz nyelven folyó oktatást támogatta.	Orosz és más nemzetiségű hivatalnokok, értelmiségiek, szakemberek és katonák betelepítése, a magyar és német férfilakosság deportálása.	Aszimmetrikus.
Azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek többséget alkotnak, az államnyelv mellett a kisebbség nyelvének használata is engedélyezett. Az országnak azonban csak egyetlen államnyelve és hivatalos nyelve van: az ukrán.	A kisebbségi nyelven oktató intézményrendszer a kezdeti időszakban gyorsan fejlődött, az utóbbi években azonban az államnyelv pozíciónak megerősítése folyik az oktatásban.	Ukrajna nem folytat ilyen irányú politikát.	Aszimmetrikus.

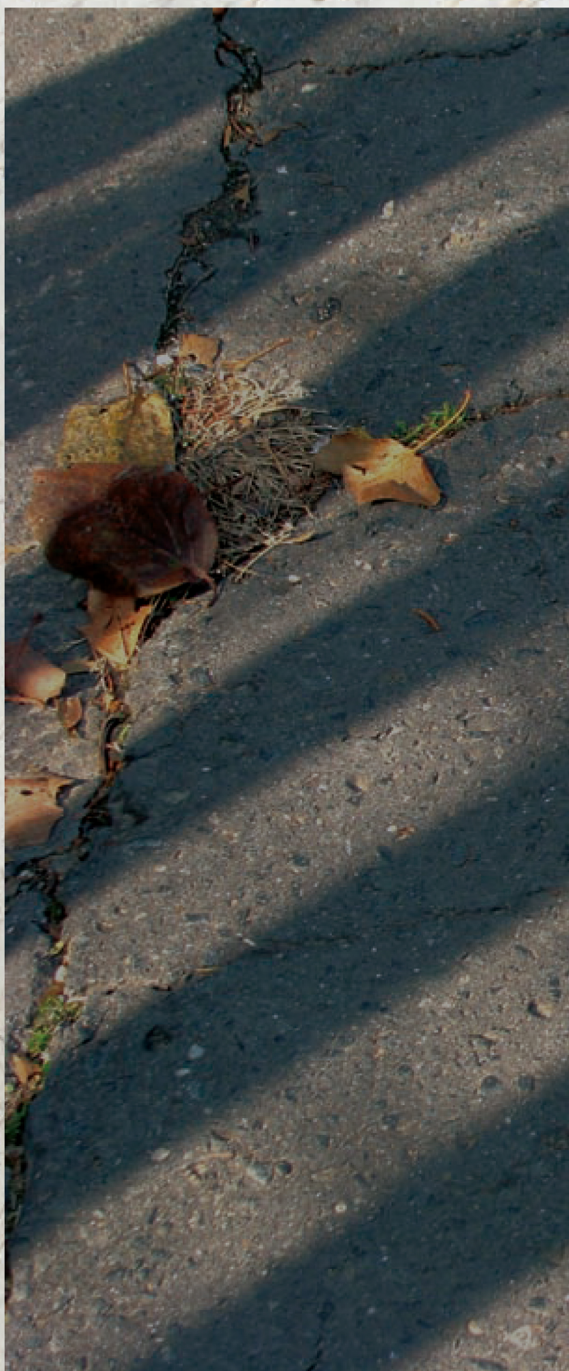
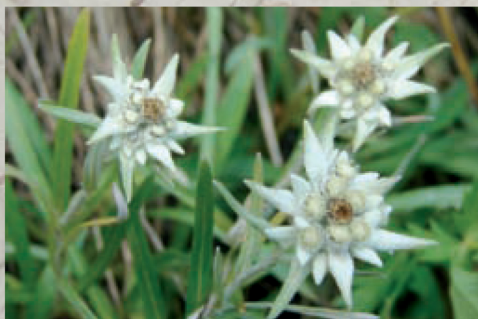
A KÖTET SZERZŐI

- CSERNICSKÓ István, PhD (nyelvtudomány), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorhelyettese, a Hodinka Antal Intézet igazgatója (Beregszász, Ukrajna)
- FEDINEC Csilla, PhD (neveléstudomány), a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa (Budapest, Magyarország)
- FERENC Nagyija, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Filológiai Kara Ukrán Irodalom Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- GÖNCZI Andrea, PhD (történelemtudomány), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelemtudományi Tanszékének docense (Beregszász, Ukrajna)
- KICSERA Viktor, PhD (történelemtudomány), az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- LENGYEL Mihajlo, a közgazdaságtudomány doktora, professzor, az Ungvári Nemzeti Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Kara Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Tanszékének vezetője (Ungvár, Ukrajna)
- MELNYIK Szvitlana, a filológiai tudományok kandidátusa (nyelvtudomány), a Kijevi Tarasz Sevszenko Nemzeti Egyetem Filológiai Intézetének oktatója (Kijev, Ukrajna)
- MILOVÁN Orsolya, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Politikatudományi Doktori Iskolájának hallgatója, a Nézőpont Intézet elemzője (Budapest, Magyarország)
- MOLNÁR D. István, a Debreceni Egyetem Földtudományok Doktori Iskolájának hallgatója (Debrecen, Magyarország), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi Tanszékének tanára, a Hodinka Antal Intézet fiatal kutatója (Beregszász, Ukrajna)
- MOLNÁR József, PhD (földtudományok), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi Tanszékének megbízott docense (Beregszász, Ukrajna)
- OFICINSZKIJ Román, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének professzora (Ungvár, Ukrajna)
- OSZTAPEC Jurij, a politikatudomány kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Politológia Tanszékének docense, a Társadalomtudományi Kar dékánja, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet tudományos főmunkatársa (Ungvár, Ukrajna)
- PANOV Alen, PhD (történelemtudomány), Ukrajna Nyíregyházi Főkonzulátusának konzulja (Nyíregyháza, Magyarország)
- PAPP Z. Attila, PhD (szociológia), a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa (Budapest, Magyarország)
- PENCKÓFER János, PhD (irodalomtudomány), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológiai Tanszékének tanára (Beregszász, Ukrajna)

- ROZLUCKA Halina, a pedagógiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Kara Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- SANDOR Fegyir, a szociológiai tudományok kandidátusa, docens, az Ungvári Nemzeti Egyetem Földrajz Kara Turizmus Tanszékének vezetője (Ungvár, Ukrajna)
- STARK Tamás, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa (Budapest, Magyarország)
- SZARKA László, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos tanácsadója (Budapest, Magyarország), a Selye János Egyetem Tanárképző Karának dékánja (Komárom, Szlovákia)
- SZKIBA Ivanna, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- TOKAR Marian, PhD (történelemtudomány), az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Kara Politológia Tanszékének docense, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet tudományos főmunkatársa (Ungvár, Ukrajna)
- VEHES Mikola, a történelemtudomány doktora, professzor, az Ungvári Nemzeti Egyetem rektora, a Társadalomtudományi Kar Politológia Tanszékének vezetője, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet igazgatója (Ungvár, Ukrajna)
- VIDNYÁNSZKY István, a történelemtudomány doktora, professzor, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrajna Történelme Intézete világtörténelem és nemzetközi kapcsolatok osztályának vezetője, Ukrajna érdemes tudományos dolgozója (Kijev, Ukrajna)
- ZADOROZSNIJ Volodimir, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének professzora (Ungvár, Ukrajna)
- ZAN Mihajlo, PhD (történelemtudomány), az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Kara Politológia Tanszékének docense, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet tudományos főmunkatársa (Ungvár, Ukrajna)
- ZSULKÁNICS Nelja, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Kara Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)

Budapest, Prága, Pozsony felől – Kárpátalja; Moszkva, Kijev, Lemberg felől – Kárpátontúl. A könyv, amelyet kezében tart az olvasó, magyar és ukrán szakemberek együttes munkájával készült kollektív monográfia, amely egyszerre jelenik meg magyar nyelven Magyarországon és ukránul Ukrajnában, hogy ugyanaz az ismeretanyag hozzáférhetővé váljon mind a magyar, mind pedig az ukrán olvasó számára. Bízunk benne, hogy a továbblépésnek ez egy új, a nemzeti perspektívákon túlmutató, a régió valódi historikumára koncentrált alternatíváját kínálja. Hogy mennyire produktív és követésre méltó ez a fajta megközelítés, arról majd az utánunk következő nemzedékek Kárpátaljával foglalkozó történései döntenek. És persze a két ország és Kárpátalja elfogulatlan történelemképet igénylő olvasói, akik visszaigazolhatják és megerősíthetik szándékaink jogosultságát.

ISBN 978 963 446 596-6

9 789634 465966

Ára: 4500 Ft